

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

XXVII

Neşir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail. E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXVII

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŐOĐLU'na

ARMAĐAN - III

İstanbul - 2006

PROF. DR. EROL GÜNGÖR'ÜN SANAT, EDEBİYAT, DİL VE
TERCÜME HAKKINDAKİ GÖRÜŞ ve DÜŞÜNCELERİ*

Ersin ÖZARSLAN**

Acaba "Prof. Dr. Erol Güngör, Âşık Paşa'dan sonra Kırşehir'in ilim ve kültür sahasında yetiştirdiği en büyük şahsiyettir" dense, mübalağa edilmiş olur mu bilemem. Fakat Erol Güngör'ün, Türkiye'nin geçen asırda yetiştirdiği büyük bir ilim ve fikir adamı olduğunda kimsenin şüphesi olmasa gerek. Rahmetli Güngör, kütüphânesine hapsolarak mücerret mefhumlar veya tâlî meselelerle uğraşan ve cemiyet dışı bir hayat süren ilim adamlarından değildi. Aksine, kısacık ömrünü, kendi sahasındaki bilgi ve tecrübesinin ışığında Türk toplumunun meselelerine ilgi duyan, kafa yoran ve hâl çareleri arayan bir ilim adamı olarak geçirdiği bilinmektedir. İlmî araştırmaları yanında, görüş ve düşüncelerini tahlil, tenkid ve tavsiyeler hâlinde umumiyetle, dergi ve gazete makaleleri şeklinde kaleme alıp neşreden Erol Güngör, yaşadığı çağın ve mensup olduğu cemiyetin samimî mesuliyet duygusuna sahip bir âlim, mütefekkir ve münevver olarak Türk cemiyetinin karşı karşıya bulunduğu çeşitli problemler hakkında görüşlerini ifade edip düşüncelerini dile getirirken, bu meseleler arasında yer alan sanat, edebiyat, dil ve tercüme hususlarında da, kendisi bir edebiyatçı olmadığı hâlde, değişik vesilelerle görüş, düşünce, teklif ve tenkidlerini ortaya koymuştur. Bu tebliğde merhum Prof. Dr. Erol Güngör'ün sanat, edebiyat, dil ve tercüme hakkındaki görüş, düşünce, teklif ve tenkidleri ele alınıp değerlendirilecektir.

---

* Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi tarafından 8-10 Ekim 2003 tarihlerinde Kırşehir'de, gerçekleştirilen "I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni" bünyesinde verilen tebliğin metnidir.

** Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

A. Sanat ve Edebiyat

Prof. Dr. Erol Güngör'ün yazılarının merkezinde kültür meselesi yer alır. Bunu kitaplarının isimlerinden de anlamak mümkündür: *Kültürde Eski ve Yeni* (1974), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* (1975), *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik* (1980), *Dünden Bugünden: Tarih-Kültür-Milliyetçilik* (1982). Tercümelerinde de aynı özellik söz konusudur: *Sanayileşmenin Kültür Temelleri: John U. Neff* (1971), *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme: Paul Hazard* (1973).

Hisar dergisinde neşredilen "Sanatın Gerçeği Nedir" başlıklı yazısında ideolojinin estetiğin önüne geçişi karşısında itirazları yer alır. Erol Güngör'e göre "Türkiye'de modern mânada bir ilim ve fikir geleneği" teşekkül etmemiştir. Bu yüzden ilim, sanat ve fikir sahasındaki "bütün mefhumlar", muhteva bakımından günlük gazete seviyesinin üzerine çıkamamaktadır (SGN). Kavramların gazete seviyesinde bir muhteva kazanması bir tarafa, bunda bir gariplik görülmemekte ve bu acayip durum olağan karşılanmaktadır. Bu seviyesizlik, ülkede bir "mefhum buhranı" doğurmaktadır (SGN). Güngör, bu durumu siyasî emel sahiplerinin propagandasına bağlar. Fakat onun asıl endişe ile karşıladığı ve herkesin de endişelenmesi gerektiğini düşündüğü husus aydın zümrenin siyasî propaganda tesirinde kalmasıdır. Güngör, bunu da aydınların yetersizliğine, donanımsızlığına bağlar. Çünkü "memleketteki bilgi ve fikir kıtlığı" gerçekten endişe vericidir. Aydınların "bilgi ve fikir" bakımından kısırlıkları onları ufuksuzlaştırmış, yaratıcılıklarını öldürmüş ve birtakım kalıpların ardına düşürmüştür. Bunun edebiyata yansımış şeklini, "sosyal" kelimesinin edebî eser tenkidlerindeki macerasını örnek alarak gösterir:

"Şiir ve hikâye tenkitlerini, edebiyat ve sanata ait makaleleri, hatta gazetelerin ikinci sahifelerinde büyük başlıklarla verilen iddialı fikir yazıları"nın "hepsinde sık sık «sosyal problem», «sosyal gerçek», «sosyal dava» gibi sözlerle karşılaşacaksınız. Film tenkitçisi konuda bir «sosyal yön» bulunup bulunmadığını, tiyatro tenkitçisi oyunun çok ciddî sosyal gerçeklere işaret ettiğini [edip etmediğini], edebiyat tenkitçisi hikâye, roman veya şiirin sosyal motifleri olup olmadığını araştırıyor. Verilen kıymet hükümleri de yine bu ne olduğu iyice anlaşılamayan sosyal yön veya sosyal gerçeğe dayandırılıyor" (SGN).

Erol Güngör'ün burada itiraz ettiği husus sanat eserlerinin sosyal gerçeği aksettirmesi değildir. Çünkü "bir hadisenin sosyal olması için insanlar arası münasebetleri aksettirmesi kâfidir". Hâliyle, insanlar arası münasebetlerin ortaya koyduğu hayatın bütün faaliyet ve görünüşleri, yaşantı levhaları sosyaldır ve sanat eserlerinde yer alabilir. Bir "şairin kendi hayali içinde bir dünya kurması ile bir ideoloji nâmına şiir yazması arasında gerçeklik bakımından hiç bir fark yoktur". Ama Erol Güngör'ün işaret ve itiraz ettiği şey "sosyal" kelimesi ve bundan türetilen kavramlara verilen mânânın kelimenin ifade ettiği asıl mâna ile ilgili olmayışıdır. Çünkü, bazı siyasi çevreler ve onların tesirindeki aydınlar aslında sosyal gerçeğin değil "sosyalist gerçeğin" peşindedirler. Bunların "sosyal gerçek veya gerçekçilik dedikleri şey, temelini Marksizmden alan ve Sovyet Rusya'da formüle edilen «sosyalist realizm»dir". Marksist kalıplara göre zamanın, edebiyatı bu kalıplar dairesinde bir propaganda aracı hâline getirmenin yanlışlığına dikkat çeken Erol Güngör, zımnen sanatın gerçeğinin bu olmadığını, sanatın, edebiyatın asıl gerçeğinin güzellik ve değer yaratmak olduğunu duyurmak ister. Çünkü eğer sanat eseri güzellik gayesinden uzaklaşmışsa sanat eseri olma hüviyetinden de ayrılmış demektir (SGN).

***

Erol Güngör, sanat edebiyat eğitiminin bir toplum meselesi olarak ele alınması ve çözülmesi gereğine işaret eder. Sağlam sanat terbiyesi ile donanmış cemiyetlerin, sanata ve sanat adamlarına yaklaşımları ve onlarla münasebetlerinin de sağlıklı olacağını duyurmak ister.

Erol Güngör, sanatı "insan tabiatının âdeta ayrılmaz bir parçası olarak" görür ve daima insanla birlikte kalacağını düşünür. Çünkü sanat, gayesi güzellik olan bir faaliyettir ve sadece insana mahsustur. Cemiyet içinde sanata gösterilen ilgi, yakınlık ve sanata verilen değer toplumu oluşturan fertlerin o sanat dalıyla aşinalığıyla doğru orantılıdır. Sanata yakınlık duyup sanatkâra iltifat eden siyasî veya iktisâdî güç sahipleriyle devlet adamları her devirde belli bir sanat terbiyesi görmüş insanlar arasından çıkar. Erol Güngör'ün ifadesiyle insanlar sanattan ne kadar anlıyorlarsa sanatkâra da o ölçüde ilgi duyarlar (İSKD). Güngör, sanatı tanıma ve ilgi duyma bakımından, "bizim cemiyetimizde insanların ciddî bir sanat eğitiminden geçmediğini, sadece kendi şahsî temayülleri ölçüsünde bu işlerle uğraştıklarını" ifade eder. Bu düşüncesine Atatürk'ün Batı müziğini ülkeye yerleştirme ve yayma gayretlerine rağmen

şahsî zevk bakımından Rumeli türkülerine meftun olduğu için etrafına Türk müziği sanatkârlarını toplayışını; İnönü'nün orkestra konseri dinlemeyi itiyat hâline getirmesini ve ilerlemiş yaşına rağmen viyolonsel öğrenmeye merak sarmasını, "Batı müziği ile uğraşan sanatçıların yetişmesine hayli yardımcı" olmasını ama buna karşılık "Türk müziğine kulaklarını tıkamış" olmasını; Cemal Gürsel'in ise "sık sık Erzurumlu bir mahallî sanatçıyı Çankaya'ya davet" edişini örnek gösterir. Erol Güngör'e göre bizde "hemen bütün sanat kolları ve edebiyat" da hassaten bu şekilde, ihmale uğramış durumdadır. Bu ihmal ilim ve sanat adamlarının da itibarsız kalmalarına sebep olmuştur. Güngör, bu durumun devlet adamlarının sanat adamlarına itibar etmeleriyle çözülemeyeceğine, milletçe sanata ve ilme, sanat ve ilim adamlarına itibar edecek bir zemine yönelmenin gereğine işaret eder (İSKD). Bizde genellikle devletliler ve iktidar sahiplerinin, "siyasî tutumlarını resmî politikaya uygun görmedikleri" sanat adamlarından uzak durmayı bir tarafsızlık gereği saymalarına karşı çıkan Erol Güngör, bu davranışın bazı sanatçıları "piyasanın şöhret simsarlığını yapan ideolojik" mihrakların ağına düşürdüğü, kucağına ittiği kanaatindedir. Ona göre "Sanatçının belirgin özelliği onun benimsediği siyasî düşünceler değildir; üstelik sanatçıların bu konuda hayli safderûn düşüncelere sahip oldukları bütün aydınlar arasında bilinen ve hoşgörülen bir husustur" (İSKD).

***

Erol Güngör'ün sanatçılar hakkındaki bazı düşünceleri Fransız varoluşçularından J. P. Sartre hakkındaki yazısında yer alır (SDD). Sanatkârın cemiyet içinde, idealizmine uygun bir yer tutması hususundaki görüşlerin bir buçuk asır [bugün için iki asır] öncesi için doğru olabileceğini, bugün için tam aksinin söz konusu olduğunu ileri sürer. Çünkü iki asır önce dünya, bugüne nazaran bilimin ve teknolojik gelişmenin getirdiği korkunç denebilecek değişmelere maruz kalmamıştı. Güngör sanatkârı artık toplumdaki değişme ve gelişmelerin öncüsü olmaktan ziyade insanı kuşatan ve kendi cenderesinde "sıkan medeniyet kıskaçlarına karşı insanlığımızın savunmasına çalışan zayıf bir avukat" durumuna geldiğini söyler. Çağımızda sanatkâr, "merhametsiz, sert, kudretli ve herhâlde adaletsiz bir mahkemede", "insanı mahkûm eden duygusuz hakimlerin mevcut olmayan vicdanlarını harekete geçirmek için değil, henüz kurtuluş ümidi bulunan insanları uyarmak için" savunma kürsüsüne çıkan "zayıf bir avukat" durumundadır (SDD). Sosyal şartların sadece toplumları değil sanatkârları da değiştirdiğine işaret eden Güngör, sanatkârın, "içinde

yaşadığı cemiyet düzeni ile yaptığı kavgada her zaman aynı değerlere" dayanmadığını, "hep aynı yolları takip" etmediğini söyler. Sanatkârın "zaman içinde değişen tutumları", aynı zamanda "sanatın değişen yönlerini de gösteriyor". Göngör, tutumları zamanla değişen ve farklı zamanlarda farklı idealizm davranışları gösteren sanatkârlardan biri olarak Sartre'i örnek verir.

Göngör, "İkinci Dünya Harbi'nden önce *La Nausée*'yi [Bulantı] yazan romancı kendi perspektivi ile dışardaki dünyayı uzlaştıramayan bir karakteri" anlatan Sartre'ın, bu eserindeki çatışmayı yazarın bakış açısıyla algılayan okuyucuların, aynı romancının "ileride ateşli bir politikacı" kimliğine bürünmesi ihtimalini bile akıllarından geçirmeyeceklerini söyler. *La Nausée*'nin yazarı ile *Le Temps Modernes*'i çıkaran Sartre, Erol Güngör'e göre ayrı şahsiyetlerdir. Sartre, *La Nausée*'de ve *Le Mur* (Duvar) adlı kitabındaki hikâyelerinde "dış dünyanın çeşitli görünüşlerine aynı hususî perspektivden bakan, ideolog olmaktan çok, bir sübjektif felsefeyi sanat içinde işlemeye çalışan bir yazar" kimliği gösterirken, *Le Temps Modernes*'in yayıncısı ve başyazarı sıfatıyla yeni ve farklı bir şahsiyet olarak ateşli bir "politikacı, bir peygamber", bir Marksçı hüviyetiyle kendini gösterir. Güngör, harpten önce bütünüyle siyasetin dışında bir yazar olan Sartre'daki bu büyük değişmeyi İkinci Dünya Savaşı'na bağlar. Büyük felaketlerin sanatkârlara da tesir edeceğini, bu tesirin bir varoluşçuyu bir Marksçı hâline getirebileceğini hissedilen Erol Güngör, Sartre'ın zamanla bu çizgiyi de terketmiş görünmesini harp yıllarındaki şartların ortadan kalkmasıyla izah eder. Bu havayı değiştiren sebepler arasında "Sartre'ın iddialı bir edebiyatçı, hatta dahi bir romancı olma arzusu" mühim bir yer tutar. Hâliyle Sartre artık ne solcu direniş hareketinin ateşli bir politikacısı ne de *La Nausée*'yi yazan bir Sartre da değildir; o artık başka bir şahsiyettir. Onun hayatında değişen tutumlarıyla teşkil ettiği misali Erol Güngör, şu satırlarla ifade etmiştir: "Romancı -daha doğrusu edebiyatçı ve sanatçı- hayatının bir devresinde belki kafasındaki hürriyeti katı bir doktrin'e feda edebilir, ama bu hatadan sür'atle dönmesini de bilmelidir" (SDD).

***

Erol Güngör, sadece varoluşçuların edebiyatına ilgi göstermekle kalmaz, işin Türkiye ile ilgili cephesini de "Bunaltı Edebiyatı ve Türkiye" başlıklı yazısında sorgular.

Batı toplumunda, Rönesans'tan beri içten içe süregelen uzun soluklu değişimler geçen asırda hız kazanmış, teknikte ve sosyal hayattaki hızlı değişimler Batılı insanı beklemediği bir noktaya getirmiştir. Bu yeni durumda Batılı insan toplumdaki yerini kaybetmiş ve dayandığı değerler yıkılmıştır. Bütün bunlar Batılı insanda ciddî bir sarsıntı meydana getirmiştir.

"Avrupa'daki teknik gelişmenin cemiyet hayatında meydana getirdiği değişimler, birkaç asırdan beri bütün manevi bağlardan kurtularak hür olmaya çalışan insanları bu defa hiç hesap etmedikleri bir esaret altına soktu. Hürriyet insanı eski bağlardan kurtarmış, fakat ona saadet getirmemişti." (BET)

Erol Güngör'e göre Protestanlık ve kapitalizm öncesinde batıda insan kilisenin yani dinin çizdiği sınırlar içinde aile ve cemaat çerçevesinde, belki hürriyetten biraz uzak ama saadet içinde yaşamaktaydı. Dünyada kendisine mahsus bir yeri olan bu insanın hayatının da bir mânâsı vardı. "Hürriyetin artışı ve ferdiyetin gelişmesi", Batılı insanı beklemediği bir kimsesizlik ve çaresizliğe iterek, onu "yalnız, âciz, ümitsiz ve inançsız bir duruma düşürdü". Önceleri tabîî çevresi olan aile ve kasaba içinde belli bir itibara sahip olan batılı insan, artık milyonlarca nüfusa sahip büyük şehirlerde basit, sıradan ve kimlik-siz biri hâline gelmiştir. Değerlerin ayaklar altında kalışı, dehşetli savaşlar, ihtillâler sonucu ortaya çıkan büyük ve hesapsız değişme Batılı insanın "ayakları altındaki yer"i sarsmıştır. Bütün mukaddeslerden uzak, "yer ve gök arasında tutunacak sağlam bir yer [dal] bulamadan korkunç bir yalnızlık" içinde kıvranan Batılı insanın bu akla ziyan macerası varoluşçuların eserlerine aksetmiştir. Varoluşçular "bu yeni insan tipinin edebiyatını ve felsefesini yaptı. Geçmişe inancını yitiren, korku ve yalnızlık içinde yaşayan insanın problemini" eserlerinde işleyip dile getirdiler. Bunların en güzel ve vasıflı örneklerini Sartre *Bulantı* ve Kafka *Şato* adlı eserleriyle verdiler (BET).

Buraya kadar olanlarda bir gariplik yoktur. Çünkü Batı'daki "bütün sanat ve edebiyat hareketleri, o devrin ilim, fikir, teknik ve politika meseleleriyle yan yana bir gelişme içinde" cereyan etmiştir. Batılı sanatkârların cemiyetlerinin muayyen bir devrinde ortaya çıkan bunalmış insan tipini işlemelerinde bir beis yoktur. Çünkü Batılı insan hakikaten açmazda, hakikaten bunalımdadır. Ama Bu edebiyat anlayışı Batının geçirdiği tecrübeye çok yabancı olan Türkiye'de de yayılmaya ve revaç bulmaya başlamıştır. Erol Güngör garabetin burada olduğuna işaret ederek şunları söyler:

"Batıdaki bütün fikir ve sanat cereyanları gibi, nihayet egzistansiyalizmin «bunaltı edebiyatı» da şimdi Türkiye'de büyük bir alaka görüyor. Bizim heveskâr genç edebiyatçılarımızla Marksist yazarlarımız arasında mânasız bir egzistansiyalizm modası hüküm sürmeğe başladı. ... Batıda bu felsefe ve edebiyat belirli bir sosyal oluş içinde gelişmişti. Edebiyat olarak değeri de, hayatta gördüğümüz, yani realitede var olan bir insan tipini ustalıklı aksettirişinden ileri geliyordu. Oysa biz batıdaki her şeyi netice olarak almış, bu neticeleri meydana getiren sebepleri hiç hesaba katmamışızdır. Türkiye aynı sosyal oluşu geçirmediğine göre, onun bir neticesi olan bu edebiyat niçin geniş bir ilgi toplayabiliyor? Türkiye'de geniş bir teknik ve sosyal gelişme olmadığı hâlde bazı insanlar niçin bunılıyor?" (BET)

Erol Güngör sorduğu sorunun cevabını da kendisi verir. Ona göre, ülkemizde "aydınlar arasında hakikaten derin bir kıymet buhranı vardır". Bu buhranın sebebi de bizim "bütün ilerleme hareketlerimizde daima yanlış adımlar atılması" ve "Batı cemiyetini değiştiren sebeplere inmeyerek bunların neticelerini sebep sanmamızdan" başka bir şey değildir. Erol Güngör'e göre milleti "ilerletmek iddiası ile ortaya atılan sözde problemler, sahte ilerilik gayretleri Türkiye'de batının bin yıldır yıkamadığı yapıyı kısa bir zamanda darmadağın" etmiştir. Batı kendi medeniyetinin bazı tabii çatışmalarını yaşamakla birlikte, bu medeniyetin hakiki nimetlerinden istifade ederken; biz, Batı medeniyetinin posa olarak dışarı attığı lüzumsuz unsurları toplamakla uğraştık. Hâliyle böyle bir ülkeye Varoluşçu bunalım edebiyatı modasının girmesi son derece tabii bir durumdur. Erol Güngör'e göre asıl gariplik ise bu moda Türk Marksistlerinin öncülük etmesidir. Erol Güngör, bunların aralarında gerçeğin farkında olduğu hâlde Varoluşçuluğu Marksizme bir zemin olması bakımından yaymaya çalışanların bulunabileceğini, ama bazı "gafillerin Sartre'ı Marksist diye tanıdıkları için, onun bütün problemlerini de Marksizme mal" ederek hata ettiklerini söyler. Hâlbuki Varoluşçuluğun "anlatmaya çalıştığı insan dramı, materyalizmin cemiyete verdiği acı bir hediyeden ibarettir". Çünkü, "insanı huzur ve emniyet içinde tutan temel kıymetler materyalizmin inkişâfi ile yıkılmış ve insan bu yüzden korkulu, sıkıntılı, dayanaksız kalmıştır."

Materyalizmin insanı getirdiği noktanın çıkmaz bir yol olduğunu varoluşçulardan Sören Kierkegaard görmüş gibidir. Sören Kierkegaard, "kendi-

sinden çok sonraları belirecek bu dramı" sezmekle kalmamış; Nietzsche ile birlikte "Tanrı öldü" diye bağırın ama "hiç bir çıkış yolu gösterme"yen Marksçı varoluşçuların tam aksine "yaşadığı dönemin devrin kıymetleri"nin savunmasına yönelmiş ve bu değerlerin tutunması için gayret göstermiştir.

Bunaltı edebiyatının bizde herhangi bir zemini bulunmadığına işaret eden Erol Güngör'e göre bizim Marksistler de "bunaltı edebiyatı" modasına öncülük etmekle Marksçı varoluşçuların yolunu takip etmektedirler. "Yerinden oynattıkları cemiyette son kalan bir kaç hakiki kıymeti de moda hâlindeki bunaltı edebiyatıyla ortadan kaldırıp bunların yerine Marksizmi oturtmaya" çalışmaktaydılar (BET).

Bugün bizler, edebiyatın edebiyat dışı gayelerin emrine verildiği bu gayretlerin bir kısmının boşa çıktığını gördük ama Erol bey maalesef göremedi. Fakat, değerlerin yıkımı için dün çalışanların, bugün de, çalışmalarını aynı hızla sürdürdüklerini söylemek yanlış olmaz.

***

Erol Güngör, edebiyata ilgi duyan insanların "edebiyatla hayat arasında çok sıkı bir münasebetin" olduğuna inanmakla birlikte bu münasebetin mahiyeti hakkında pek bilgi sahibi olmadığını söyler ve hakikatte bu hususta belli bir seviyede bir malumat sahibi olmadan sarfedilen "edebiyat hayattan soyutlanamaz" veya "her şey edebiyata bağlıdır" gibi sözlerin slogandan öte bir mânâ taşımayacaklarını ilâve eder. Çünkü ona göre, asıl mesele, hayattan ayrılması mümkün görülmeyen edebiyatın hayatla arasındaki bağlantının mahiyetinin ne olduğu ve bunun değişmesinin hangi hâl ve şartlar altında gerçekleşeceği hususlarının bilinmesidir. Bu hususutaki bazı nazarî çalışmalar bu sorunun cevabını aramakta ise de henüz edebiyatla sosyolojiyi ikna edici bir şekilde birbirine bağladığı pek söylenemez (EÖ).

Erol Güngör, "Edebiyatın Ölümü" başlıklı makalesinde, bu noktalardan hareketle edebiyatın parlayıp öne çıktığı veya geri çekilip sönük kaldığı dönemlere dikkat çeker. Güngör yazısının yayımlandığı 1980 yılındaki durumla on, yirmi sene öncesini mukayese yoluna gider. Ona göre Türkiye 1960, hatta 70 yıllarında "sanat ve edebiyat okumuş kitlenin başlıca meşguliyet konuları arasında" yer almaktaydı. O dönemlerde "şiirler, hikâyeler, romanlar yazılıyor, üstelik pek çoğu da okunuyordu. En radikal siyasî yayın organlarında bile edebiyatın bir yeri vardı". Bu edebî faaliyetin vasfı ve mahiyeti

tartışılabilir olmakla birlikte insanların edebiyatla uğraştığı ve çoğunluğun da bu meşguliyeti ilgi ve yakınlıkla karşıladığı ortada idi. Ülkede bir çok memleketeye nazaran yüz ağartmayacak okuma oranı içinde edebiyatın dikkati çekecek bir varlığı ve ağırlığı vardı. Hâlbuki yazının neşredildiği 1980 Mart'ında edebiyat dergilerinin durumu içler acısıdır. Erol Güngör, o dönemde, dergilerin bir yandan "kâğıt ve para sıkıntısı" çekerken, bir yandan da "yazar ve okuyucu sıkıntısı" içinde olduklarını ironik bir ifade ile dile getirir. Ona göre "artık hiç kimse beğendiği bir yazarın gelecek ay hangi şiir veya hikâyeye ile karşısına çıkacağını, beğendiği bir romancının" o sırada ne üzerine çalıştığını merak etmez duruma gelmiştir. Sadece okuyucu edebiyata ilgisini kaybetmiş değildir. Yazarlar da aynı durumdadırlar ve "kendi eserleri açısından dikkate değer bir merak içinde oldukları söylenemez". Güngör'e göre 1980 Martı'nda "şiir ölmüş gibidir, roman ölmek üzeredir, yegâne hayat belirtisi hikâyede kalmıştır" (EÖ). Erol Güngör bunun sebepleri üzerinde dururken ülkenin o sırada bir "dönem"den geçtiğini ama o "dönemin özelliklerinin" tespitinin kolay olmadığını söyler. Ülkenin geçirdiği siyasî, içtimaî çalkantı ve kararsızlığın yarattığı kargaşa hayata hâkim durumdadır. Böyle durumlarda Türkiye'de "gazete satışlarının artmasına karşılık kitap ve dergi satışlarında" görülen duraklamayı Erol Güngör "günlük hayatın meselelerinin her şeyden âcil duruma" geldiğini ve insanın "gerçekten edebiyata ayıracak zamanı" bulamamasıyla izah eder ve buna darbe ve darbe teşebbüsü dönemlerini örnek gösterir. Böyle durumlarda "yayımlanan kitapların da mutlak sayısı ve nisbeti değil, mahiyeti ve muhtevası değişmektedir" (EÖ).

Bu belki bize has bir durumdur. Erol Güngör, Batı'da siyasî ve sosyal çalkantıların, yaşananı izah eden kitapların yayını artırarak kalmayıp, hayatı aksettiren bir edebiyatı da doğurduğuna dikkat çeker.

Bizde ise siyasî veya sosyal çalkantıların meselâ gençlik hareketlerinin günlük haber bültenleri dışında bir akis bulmamasını ilmî araştırma veya edebî eserlere konu olmamasını garipser: "Türkiyede anarşi binlerce can almıştır, hâlâ almaktadır, ama bu faciaların şiiri, destanı" romanı ortada yoktur. Güngör, "insanların can kaygısı içinde oldukları bir zamanda kimse edebiyatla uğraşamaz" der. Çünkü ülkede "Marksist hareketin silâhlı eyleme dönüşmesi, marksistler dışındaki büyük kitlenin de hayatı bir ölüm kalım mücadelesi hâline getirmeleri üzerine edebiyat geri plana atılmıştır" ve "Türkiye gerçekten bir savaş hâlinindedir" (EÖ).

Erol Güngör işte tam bu noktada şu soruyu sorar: "Acaba edebiyat hayatımızın bir çeşit çıkmaza girmesinin başlıca sebebi bu kavga mıdır" ?

Erol Güngör, cevap ararken, "Marksistlerin suskunluğunu izah etmek çok güç, çünkü edebiyatın umumî hayattan ayrılmayacağı fikrini en çok ileri süren, üstelik bu iki hayatı bir arada yürütmeyi kendilerine ilke edinen onlardır" diyerek, Marksistlerin iddialarının ardında olmadıklarına "savaşlarını meşru gösterme gayesi güden bir edebiyatları bile yok" cümlesiyle dikkat çeker.

Marksist olmayan tarafta da durum pek farklı değildir:

"Edebiyat artık gelenek hâline gelmiş birkaç derginin sahifelerinden hiç taşmayacak şekilde, herhangi bir canlılık belirtisi göstermeden devam edip gitmektedir. Bu dergilerde yazarlar hep ismini bildiğimiz belli insanlardır; adeta hayatta olduklarını isbat etmek veya alışkanlıklarını devam ettirmek için yazar gibidirler. Onlara son yıllar içinde katılan isimlerin sayısı bir elin parmaklarından daha fazla değildir. Edebiyat adeta sermayesinden geçinen müflis bir tüccar hâline gelmiştir. Tanıdığımız imzalar herhangi bir şekilde ortadan çekildikleri zaman Türkiye'de kimin şiir ve hikâye, kimin roman yazacağı, kimlerin okuyacağı ciddi bir endişe konusudur" (EÖ).

Bu ümitsiz satırların yazıldığı devirde pek yankı bulduğunu söyleyemem. Çünkü bu yazının yayımlandığı derginin okuyucusu idim. Hâlen okuduğum bu dergide, Erol Güngör'ün işaret ettiği "yazar ve okuyucu sıkıntısı"nın gittikçe şiddetlendiğini söylemek mümkündür.

Erol Güngör'e göre "edebiyat bir zihin işidir, yani onunla entelektüel dediğimiz insanlar ilgilenir. Edebiyatın satıcısı bütünüyle onlar, alıcı tabakasının çoğunluğu yine onlardır". Bu doğru tespitlerden sonra ülkede okumuş sayısında bir azalma olmadığı, üniversite sayısı arttığı ve ülkeye yayıldığı hâlde, -ihtimaller hesabına göre- diğer sahalarla birlikte edebî sahada da beklenmesi gereken gelişmenin görülmemesini soru ile karşılayarak endişesini dışa vurur:

"Bundan on beş yirmi yıl önce kimi batıya özentisi, kimi yerli olmakla birlikte son derece ilkel görünen şiir, hikâye ve romanları gördükçe Türkiye'nin o günkü durumu içimizi karartıyordu. Fakat aradan geçen on beş yirmi yıl bize gösterdi ki, o zamanlar hiç

beğenmediğimiz yazarlar iyi kötü bir kültürün son temsilcileri imiş. Edebiyata en aykırı görünen yarı-siyasî, ideolojik eserler bile itinalı, düzgün, oldukça doğru bir Türkçe ile yazılıyordu. ... yazarların bir kısmının tahsilleri kıt olmakla birlikte oldukça yoğun bir kültür atmosferi içinde yetişmişler, gençleri ise en azından Cumhuriyet devrinin ilk on yılı içindeki edebiyatı tanıyabilmişlerdi. İçlerinde yabancı dil bilenler o tarihlerde Batıda sözü edilen romanları ve yazarları tanıyorlar, onlar gibi bir şeyler yapmaya çalışıyorlardı. Edebiyat da edebiyatçı da ciddiye alınıyordu. O zaman gençler arasında edebiyata heveslenen ve girenlerin sayısı da hayli kabarıktı. Bu gün gerek sağda gerek solda üç beş hikâye ve romanla ortaya çıkabilenlerin büyük çoğunluğu işte o gençlerdir" (EÖ).

Erol Güngör, edebiyatın "bir zihin işi" ve "entelektüel faaliyeti" olduğunu tekrar hatırlatarak, ülkede okumuşların sayısının her gün artmasına karşılık "bunların zihin kalitelerinde ve muhtevalarında süratli bir düşüş" yaşandığını söyler ve "bu düşüşün edebiyat bakımından sifira yaklaştığını" haykırır. Bir çok sahada işlerin kültürsüz yürütülebileceğini, tekniğin yeterli olabileceğini, hatta ilim adamı bile olunabileceğini ama kültürsüz edebiyatın mümkün olmadığını söyler. Ülkemiz kültürsüz teknik adamlar, bürokratlar, siyasetçiler ve bilim adamları görmüş, hatta bunlar tarafından yıllarca idare edilmiştir. Buna katlanmak da mümkündür. Ama kültürsüz edebiyat akla aykırıdır. Erol Güngör edebiyat için gerekli zemini de gösterir:

"Edebiyat yapabilmek iyi hazmedilmiş bir klasik kültür ile mümkündür. Dilin bütün inceliklerine sahip olacaksınız, beşer kültürünün büyük eserlerini okuyup onlardaki meseleleri ve görüşleri kavrayacaksınız, devam ettirdiğiniz geleneği de, karşı çıktığınız geleneği de çok iyi bileceksiniz, ayrıca iyi bir düşünce terbiyesi -sabır, disiplin, dikkat v.s.- almış olacaksınız. Bütün bu bilgi ve maharetler sağlam bir kültür içinde, iyi yetişmekle elde edilebilir. Türkiye'de ne resmî ne özel kuruluşlar bu eğitimi verecek durumdadır. Aksine, bütün kuruluşlar çözümlenip dağılan bir kültürün tezatlarını ve sefaletini temsil etmektedir. Otuz kırk yıl önce yazılmış olan ve Türk dilinin en iyi örnekleri olarak bilinen romanlar otuz kırk yıl sonra «sadeleştirilerek» okuyucuya sunul-

mak zorunda ise, orada edebiyatın sözü edilemez. Böyle bir ülkede aklın varlığı bile şüphelidir" (EÖ).

Erol Güngör, Marksistlerin "edebiyat hayattan soyutlanamaz" şeklindeki iddialarının belki onları haklı gösterdiğini, ama o an yaşadıkları hayatın ne kendilerine ne de başkalarına "hiç bir kültür kaynağı verecek hâlde" olmadığını, ancak silâh verebildiğini, onların da bu silâhı kullandıklarını söyler. Öte yandan, "yerli kültüre sahip çıkmak ve onu devam ettirmek, geliştirmek isteyenler[in] bile", "tıpkı silâhlı kavgada kendilerini savundukları gibi", eskiyi, -iyice bilmeden-savunmaktan başka birşey yapama"dıklarını söyler. Bu doğru ve ciddî bir tesbittir. Mevcut kültür mirasını işleyip geliştirmek ve eskinin üstüne yeni birşeyler ilâve edebilmek için eskinin mükemmelen bilinmesi şart ise de yalnızca bilmek yetmez. Bilme ve temellük etmenin yanında malzemeye tasarruf gücü ve kabiliyeti de gerekir. Eğer devam ettirme ve geliştirme endişesi söz konusu olmazsa, eskiyi sadece savunmanın, kültürde mezar bekçiliğinden, türbedarlıktan farkı kalır mı?

Erol Güngör, buradaki zaafın edebiyat ve cemiyet münasebetinde yattığını düşünmüş olmalı ki bu hususta eski ve yeni cemiyetimizin kaynaklar karşısındaki tavrına, bu kaynaklardan istifade meselesine dikkat çeker. Mevcut çıkmazdan kurtuluşun çaresi olarak Türkiye'nin modern bir kültür yaratmak mecburiyetinde olduğunu söylemekle birlikte, memleketin bu kültürü yaratacak bir aydınlar zümresine sahip olmadığını belirtir. Buna karşılık eski cemiyetimizin her zaman seçkin ve münevver bir zümreye sahip olduğunu ifade eder:

"Biz Batı medeniyeti denen şeye yönelmeden önce böyle bir aydın elite sahip bulunuyorduk. Osmanlı yüksek tabakasının klasik İslâm medeniyetine ait temel kitapları okumamış olması düşünülemez. Tefsir ve hadis kitaplarından başlamak üzere Kınalızâde, İbn Haldun, Camî, Attar, Rumî ilh. standart kültür eserleri olarak medreseli aydınının temel gıdası idi. Bizim bugünkü aydınlarımız Batı Medeniyetinin temel eserlerini okumak şöyle dursun, bu medeniyetin Türkiye cumhuriyetindeki siyasî öncüsü sayılan Atatürk'ün eserini bile okumuş değildirler"¹ (BEB).

¹ Erol Güngör, bu fikrini, verdiği şu hazin örnekle destekler:

"27 Mayıs 1960'da hükümeti devirerek bir askerî idare kuran kırk kişilik subay heyetinde üyelerin yüzde doksanı en beğendikleri eserin "Beyaz Zambaklar Ülkesinde"

Erol Güngör, edebî türler arasında zikredilen hâtırat türü hakkındaki görüşlerini "Hâtırat Yazanlar" başlıklı yazısında dile getirmiştir. Güngör, bu yazının baş kısmında hâtırat sahiplerinin hareket noktalarını açıklamak için Arthur Koestler'in görüşlerine başvurur: Hayat hikâyelerini kaleme alan kişiler iki sâikten hareket ederler. Bunlardan biri tarihçi sâiki, diğeri benlik [ecce homo] sâikidir. Tarihçi sâikiyle hareket edenler yaşadıklarını diğer insanlarla paylaşmak, böylelikle sadece kendilerinin bildiği, şahidi olduğu olayları herkesin bilgisine sunmak ve tarihi bu bilgilerden mahrum bırakmamak gayesiyle yazarlar. Benlik sâikiyle kalem kullananlar ise kendi iç dünyalarında yaşadıklarını yoruma ve tahlile tâbi tutarak başkalarıyla paylaşmak suretiyle insan meselesinin bir cephesini aydınlatmak düşüncesini taşırlar (HY). Bütün hayat hikâyelerinin kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı söylenemez. Hayat hikâyelerini kaleme alan kişilerin çoğu zaman anılan her iki sâikle de hareket ettikleri görülür. İnsanlar "hayatlarının hem tarih hem de bir insan olayı olduğunu düşünerek yazarlar" (HY). Bu bakımdan "hâtırat ile otobiyografi çok defa bir arada, iç içe bulunur". Eserin türünü belirlemede hangi sâikin önde geldiğine bakılarak karar verilir. Tarihçi tavır ve sâikin ağır bastığı çalışmalar hâtırat, romancı tavır ve sâikin ağır bastığı eser ise biyografi olarak kabul edilir ve bu tasnif içinde değerlendirilir. Erol Güngör, bu tasnifin şekilci bir tasnif olduğunu kabul eder ki bunda da haklıdır. Ona göre hâtıralarını kaleme alanların çoğunun hareket noktası şahsîdir:

"Hâtırat yazarların günlük yazılara nisbetle daha büyük bir inandırma gücü olduğunu kabul etmeliyiz. Bunları okuyanlar artık işin içinde hiçbir çıkarı bulunmayan kimselerin daha tarafsız, daha objektif bir gözle yazdıklarını düşünürler. Üstelik pek çok hâtıraların -bizde değil- ölümden sonra yayınlandığı düşünülürse, yazarın inandırma gücü büsbütün artar. Genç yaşta hâtıra yazarlar bu güçten faydalanarak neleri anlatmak isteyebilirler? Onları böyle davranmaya iten şey nedir? Bu soruya cevap verebilmek için hâtırat yazarların neleri nasıl yazdıklarına bir göz atmak yeter. Bu türlü bakış bize gösterecektir ki, Türkiye'de

---

olduğunu söylemişlerdi. Sonradan anlaşıldı ki bu kitap onlara vaktiyle resmen tavsiye edilmiş ve birer nüshası birlik kitaplıklarına alınmıştı. Sivil çevrelerde görülen durum bundan iç açıcı değildir. Birçok akademik tezde bile kaynaklar yerine derleme eserlerin kullanıldığı görülmektedir". [BEB].

hâtırat yazarların büyük çoğunluğu tarihten çok kendilerini, üstelik kendilerinin bizi çok defa ilgilendirmeyecek taraflarını anlatmak hevesindedirler. Daha yaşarken öldüklerini görmenin ıztırabı içindedirler. Bizim için ilgisiz taraflarına gelince de, bunlar şahsî hayatlarına ait dedikodular değildir; insan, tarih ve cemiyet hakkında dedikodu kalitesini aşmayan düşünceleridir." (HY)

"Hâtıra" kavramı mânâ itibarıyla mâziyi ihtiva eder. Olan bitenin hâtıra özelliği kazanabilmesi zamana bağlıdır. Oluş sürecinin tamamlanması, zaman bakımından yaşanan hayatın dışında kalması, unutmama ve unutulma sınırlarında seyretmesi, olup biteni hâtıra vasfına yaklaştırır. Bunun yanında olup bitenlerin de bir hâtıra değeri taşıması lâzımdır. İşte bütün bu şartların olduğu zeminde, hâtıra yazma istek ve kabiliyeti de bir gerek olarak kendini gösterir. Erol Güngör'e göre "bitmemiş şeyin hâtırası olmaz." Bu bakımdan hâtırat yazarların hangi sâikle kalemi ellerine aldıklarına dikkati çeker: Hâtırat yazarı romancı sâikiyle hareket ediyorsa, hayat henüz bitmemiş olup, yaşantı sürmektedir. Eğer tarihçi sâikiyle kaleme sarılmışsa, yazdıkları "hâtırat değil, ancak açıklama" olabilir. Siyasî hâtırat iddiasını taşıyanlar ise tefrika gazete makalesinden farksızdır. Fakat bizde, insanlar siyasî açıklamalarını genellikle "hâtıra formu ve adı altında" neşretmektedirler. Erol Güngör, bunu doğru bulmaz ve bu kişilerin niçin siyasî açıklamalarda değişik yollara gitmediklerini, "deneme" yerine hâtırat yazdıklarını sorar.

Erol Güngör, hâtırat sahiplerinin benmerkezci bir tavırla kendilerini zamanın merkezine yerleştirerek hayatlarını milat gibi görmelerini yadırgar. Koca Türk tarihinde küçük bir ayrıntı bile olamayacak bir dönemde, bir devlet hizmeti dolayısıyla hâtırat yazar kişilerin "filozof veya tarih allamesi gibi ciltler doldurması" cidden yadırganacak bir durumdur. Görevi dolayısıyla hayatını ve müşâhedâtını anlatan kişinin, anlattıklarında ne dereceye kadar dahil olduğu bile şüpheli bir kalemin, umumî tarih hakkındaki kanaatleri okuyuculara bir şey kazandırmasa da yazara, kendi nefsinin tatmin hususunda çok şey kazandırır. Herhangibir sahada müstakil faaliyet gösterdiğinde bir mânâ ifade edecek kudret taşımaktan uzak bir kişi, bir hâtıratla, hem edip, hem tarihçi, hem filozof, hem de tecrübeli bir devlet adamı görüntüsüne kavuşur.

Siyasî hâtıralar ise olayları belli bir açıdan aksettirişi ve gözden kaçan psikolojik hatalar dolayısıyla tarihe ve tarihçiye malzeme olma vasfından uzaktır. İdeoloji sahibi diktatörlerin hâtıratı ise çok defa kısa süren bir iktidar

devresini uzatma gayesine yönelik lüzumsuz bir gayrettir. Erol Güngör, bu kanaatlerini tecrübeye dayandırmaktadır. Okuduğu bir çok hâtıratın edebî ölçülerin dışında olduğunu görünce hâtıranın edebî bir tür olmadığı kanaatine varır. Buna karşılık hâtıraların edebî bir değer taşıması, güzel ve seviyeli edebiyat örneği olması gerektiğine kuvvetle inanır.

Erol Güngör, edebiyatın bir söz sanatı olduğunu, hâtıralarda olduğu gibi "lâf ebeliği veya lâf cambazlığı" olmadığını, söz sanatının "bir gerçeği en iyi şekilde ifade edebilmek" ve anlaşılmasını temin etmek için kullanılması gerektiğini belirterek yazısının sonunda ciddî bir yazarlık dersi verir:

"İfadenin güzelliği zihindeki berraklığı belirtir. Kafası karma-karışık olanların zihinleri de karmakarışıktır; hâtıra ile dedikodu, zabıt varakası ile tahlili birbirine karıştırırlar. Bir olayı ne kadar teferruatıyla anlatırlarsa o kadar hakikate sadık kalacakları inancındadırlar. Aslında neyin önemli neyin önemsiz olduğunu ayırabilmek ve önemsiz şeylerle boşuna uğraşmamak kaliteli zihinlerin belli başlı özelliklerinden biridir. Mahkemede zabıt kâtipleri bir olayın bütün teferruatını kendi elleriyle kayda geçirdikleri hâlde bunlar hakkında karara varacak seviyede bir zihin yapısına sahip değillerdir; kararı hâkimler verir. Tarafları ilgilendiren de zabıt kâtibinin sahifeler dolusu kayıtları değil, hâkimin verdiği bir sayfalık veya bir paragraflık karardır. Gazete sütunlarında pehlivan tefrikasına benzeyen dedim-dedi hikâyeleriyle günlerce yer dolduranların zabıt memurundan daha yukarıda bir kaliteleri yoktur." (HY)

Erol Güngör, "Pornografi ve Edebiyat" başlıklı yazısının ilk kısmında, insanın müstehcen karşısındaki tabîî merakına dayanan pornografi edebiyatını ele alır, bizdeki örneklerden bahseder. Bu tür kitapların her devirde ve her ülkede kendisine göre revaç ve müşteri bulduğunu, hatta "bazı müstehcen romanların piyasaya ilk çıktıklarında büyük dünya klasiklerinden daha fazla müşteri buldukları" nı belirtir. Zamanla değişen telâkkilerle, cemiyetin denetimi dışındaki zeminlerde yürüyen müstehcen yayın faaliyetinin artık toplumun serbest faaliyetleri arasına girdiği ve yakın bir zamanda pornografinin bir iş sahası hâline geleceğine işaret eder ki bugün internet çağında Güngör'ün bu tahmini gerçekleşmiştir. Türkiye'de Sansür'ün kaldırılması çalışmaları, pornografik malzemenin el yazması defterlerden matbu kitaplara dönüşmesi, bu işe talip

olan yayıncıların türemesi, gazetelerin ticarî gaye ile müstehcen resim yayımlamaları ve sansürün yasakladığı müstehcen filimlere danıştayın verdiği kararlarla arka çıkması gibi hususlar Erol GÖngör'ü Türkiye'de müstehcenliğin serbest bırakılacağı değerlendirmesine götürür ki bu da neredeyse gerçekleşmiş görünüyor.

Pornografinin ahlâk münasebeti üzerinde duran Erol GÖngör, bu husutaki tartışmaları değerlendirip Avrupa'da gelinen noktayı belirttikten sonra; müstehcenin sınırları müstehcen olanla olmayanın farkı üzerinde durur. Bu fark ona göre bir "çıplaklık kapalılık farkı değildir". Çıplak resim ve fotoğraf ihtiva eden anatomi atlasları bilgi verme gayesine matuf olduğu için yasak konusu olmamıştır. Ama pornografik eser bilgi vermek veya eğitmektense şehvî his veya iştihayı harekete geçirmek gayesine matuftur. Fakat insanın tabiatındaki tahrik duygusunun sınırı belli olmadığından ilmî eserlerin cinsî tahrik gayesinden uzak olduğu ve "gayesi cinsî tahrik olan yayınların müstehcen sayılma"sı hususu hukukçular tarafından da ölçü alınmıştır.

Bu noktada Erol GÖngör, "cinsî tahrik gayesinin nasıl anlaşılacağı", "bir yazı veya resmin cinsi heyecan yaratmasının gerçekte kötü bir şey olup olmadığı" yani "ahlakın bozulmasına yol açıp açmayacağı", müstehcen yayınların kimleri tahrik edip kimlerin ahlâkını bozacağı sorularını sorar. Sonra da bunların cevaplarını arar.

Bir kitaptaki cinsî tahriki ya yazar bizzat ifade eder, yahut da bir bilirkişi veya hâkimler heyeti hüküm verir. Bir yazarın cinsi tahrik gayesiyle eser yazdığını söylemesi imkânsız olduğu gibi, yazarı ölmüş bir eserin yayımında da bu gayenin tespiti çıkmaza girer. Müstehcenlik gayesi hükmünü veren heyetin kararı da nesnel olmaz; çünkü onlar da insandır. Yazarın gayesi ile eserin müstehcen oluşu ve böylelikle ahlâk bozucu olup olmayışı meselesi farklı hususlardır. Eserdeki gaye ve niyet yazarın hukûkî sorumluluğu ile ilgilidir. Müstehcen diye değerlendirilen eserin tahrik tesiri olmayabileceği gibi müstehcenlik gayesi güdülmeden de tahrik edici bir eser yazılabilir. Müstehcenlik karşısındaki hukukî tavır, artık "niyet" üzerinde durmaktansa "müstehcenliğin yazara değil esere ait bir husus olduğu" yolunda gelişmiştir. Müstehcenliğin ahlâkı nasıl bozduğu hususu da tartışmalıdır; çünkü ortada bunu tespit edebilecek ilmî araştırma yoktur. Batı'da müstehcenliğin tarifi ve mahiyetindense serbestliğinin sınırları tartışılmaktadır.

Erol Güngör, yazısının ilk kısmında müstehcenliğe geniş bir girişten sonra, son kısımda "edebiyatta müstehcenlik konusunu" ele alıp değerlendirir.

Pornografinin birçok ülkede serbest ve müstakbel bir yayın faaliyeti hâline gelişi çok yenidir. Pornografi bugünkü serbestî ve hoşgörülme zeminine gelinceye kadar çok şiddetli tartışmalara konu olmuştur. On dokuzuncu asırda ve yirminci asrın ilk yarısında pek çok sanatkârın pornografik eser yazdığı hesaba katılınca edebiyat ile müstehcen olanı birbirinden ayırma noktasındaki tartışmaların yersiz olmadığı anlaşılır.

Edebiyatta müstehcenliğin bir mesele olarak ortaya çıkışını irdeleyen Erol Güngör, müstehcenliğin edebî eserdeki yerini tayin etmenin sırf bir edebî mesele olarak bilinmesi ve bu meyanda meselâ yasak olan müstehcenliği hâvî bir kitabın gerçek bir edebî eser olup olmadığını tayin edebilmek için başvurulacak sağlam ölçülerin gereğine işâret eder. Bugüne kadar müstehcenlik konusundaki bir çok davada bu iki hususun tefrikine mesai sarfdildiğine işâret eden Güngör, müstehcenlik isnadıyla hâkim karşısına çıkanların, kendilerinin edebiyatçı, dava konusu kitaplarının da edebî eser olduğu iddiasını ileri sürdüklerine dikkati çeker. Bunların yanında, batı ülkelerinde, yazdıkları müstehcen kitapları edebî eser iddiasıyla yayımlamak yerine, el altından dağıtanların bulunduğunu da, müstehcenlik isnadıyla dava konusu edilen şöhretli kalemlerin eserlerini de hatırlatır: James Joyce'un *Ulysses*'i, William Burroughs'un *Naked Lunch*'ı M. de Sade'in *Yatak Odasında Felsefe*'si Pauline Reage'in *O'nun Hikâyesi*'nin erotik olmanın dışında davalar ihtiva ettiği iddiaları akıllardadır.

Yazar veya yayıncılar eserlerdeki müstehcen kısımların, insanların ahlakını bozmak veya cinsî duygularını tahrik gayesinin aksine, bunların dışındaki başka bazı gerçekleri anlatmak için yazıldığını, kitabın asıl tezini kuvvetlendirme unsuru olarak kullanıldığını ileri sürerler. Müstehcen kısımların kitapta çok az yer tutuşunu da bu iddialarına delil gösterirler. Aksi olsa eserin baştan sona cinsî münasebet sahneleri ile dolu olması gerektiğini söylerler. Böyle savunmaların bazan mahkemelerde inandırıcı bulunduğu da görülmüştür.

Hakikaten gayesi müstehcenlik olan eserlerin esas aldığı temalar cinsî münasebettir. Böyle roman veya filmlerde vakanın gelişimiyle müstehcenlik gündeme gelir. Ortada bir vaka olmasa da okuyucu veya seyirci bir aksaklık hissetmez. Öte yandan, müstehcen kısımlar ihtiva eden eserlerden bu parçaların çıkarılmasıyla da eserler herhangi bir kayba uğramayabilir. Bu noktada Erol Güngör şu cevabı meçhul soruyu sorar:

"Edebiyat değeri taşıdığı iddia edilen veya hiç değilse pornografi sayılmayan eserlerde müstehcen pasajların yer almasında maksat ne olabilir? Yazar bunca yasaklamalara rağmen niçin erotik sahneler yazmakta ısrar eder?" (PE)

Müstehcenlik ahlâkın korunması için yasaklanırken, müstehcen eserlerin çok defa ahlâkî endişelerle yazıldığı, bazılarının "mevcut ahlâkı değiştirmek", bazılarının da düzeltmek gayesi taşıdığı ileri sürülmüştür. Bir ahlâk ihtilâli ile hâkim ahlâkı değiştirmek isteyenler, ahlâk dışı sayılan, cinsî hayatla ilgili fiilleri, normal fiil olarak işleyip gösterirler. Meselâ Maquis de Sade kitaplarında bugün dahi ahlâk dışı görülen cinsî sapıklık fiillerini normal cinsî davranışlardan üstün göstermekte hatta aile fertleri arasındaki çiftleşmeyi övmektedir. İhtilâl devri Fransasında ahlâk dışı diye şiddetle reddedilen davranış ve fikirleri ülkeye yerleştirmek ve okuyuculara şirin gösterip kabul ettirmek için edebiyatı kullanmıştır. P. Louys ise Antik Yunan ahlâkını, "bedenî aşk hususunda müsamahasız, ilkel bir davranış takınma" suçu ile itham ettiği çağının ahlâkından üstün görür. Louys'e göre çağındaki yanlış ahlâkî tavır Yahudilikten gelmedir. Eski Yunan'da insan vücudu güzelliğin ölçüsü olup, doğruyla yanlış ayırdetmek için bile güzellik ölçü olarak kullanılmaktaydı. Louys, "zihnin gelişmesi için beden arzularına kulak vermek, onları tanımak şarttır" der ve cinsî gücün beynin bereketini artırdığına inanır. D. H. Lawrence de bu görüşlere yakın bir romancı olarak *Lady Chatterley'in Âşkı* adlı romanında insanın olgunlaşma yolunun cinsî tatminden geçtiğini, cinsî münasebetin insanı mükemmelleştirdiğini işler ve romanında bu tür sahnelere yer verir.

Bunlara karşılık, W. S. Burroughs *Çıplak Yemek* adlı romanında "yaşanan hayatın çirkinliklerini göstermek üzere" uyuşturucu müptelâlarının homoseksüel ilişkilerini anlatan müstehcen sahnelere yer verir. Kovuşturma karşısında "çirkinlikleri göstermek" iddiasıyla kendini savunarak beraat eder.

Pauline Reage'ın *L'Histoire de L'O (O'nun Hikâyesi)* adlı eseri de erotizmi işlediği için müstehcen olduğu hâlde şehvî tahrik gayesi gütmeyen anlayışa örnek gösterilebilir. Fransız Akademisi üyelerinin takdirlerini kazanan bu romanda kadının sevgilisi uğrunda her türlü fedakârlıkta bulunabileceği, sevgilisinin her arzusuna itaat ederek mutlu olacağı, "kölelikte mutluluk" bulacağı anlatılır. Kadının, sevgilisinin kendisini başka erkelerle paylaşıp onlara peşkeş çekmesinden ızdırap duymak yerine "sevgilisinin her türlü kullanımına itaat edip "erkeklere köle oldukça çiçekler gibi açış" mutlu oluşu anlatılır.

Bu tür eserlerle pornografik eserlerin farklılığı ortadadır. Pornografi kitapları yalnızca cinsî tahrik ve şehvî duyguları kamçulamak üzere yazılır. Edebî eserlerden ayrılan tarafı, insanî münasebetlerden ziyade mekanik bedenî hareketlerin işlenmesidir. Bütün sahneler belirli uzuvların hareketlerine hasredilir. İnsanlar arasındaki duygu bağları ihmal, estetik zemin ise gözardı edilir. Bu tür eserlerde şahıslar arasındaki ilişkiler ağı, zaman ve mekân unsurları önemini yitirir. Zaman ve mekânla birlikte şahıs isimleri değiştirilip, kişileri bir araya getiren vesileler ortadan kaldırılsa pornografik romanlar hiçbir kayba veya değişmeye uğramaz. Erol Güngör, bu bakımdan "pornografinin ideal tipinin sinema filmi" olduğunu söyler. Ona göre insanlar pornografik filmde "elbiseleriyle birlikte müstehcen dışında insanı ilgilendirebilecek herşeyden soynmuşlardır".

Erol Güngör, müstehcenin ve müstehcenliğin, Batı edebiyatında, yukarıdaki uç örneklerin arasında yer aldığı tespitinden sonra, batı romanlarında cinsî mevzuların günlük hayatın gerçekleri olarak sansür veya kısıtlama endişesinden uzakta, olduğu gibi verilmekle birlikte pornografi kitaplarındaki gibi fotoğraf gerçeğini andırır şekilde tasvir edilmediğini, ancak eserlerin mutlaka müstehcen kısımlar ihtiva etmesine özen gösterildiğini ifade eder. Gerçekçiliğin anlayışının moda oluşunu bu durumun hem sebebi hem de mazereti olarak görünmesine karşılık, yazarların cesaret gösterisi yanında "cinsî duyguların bir ticaret metaı hâlinde işlenmesi" asıl itici unsurdur. Sansüel zevklere hitap eden kitapların kapakları bunun açık delilidir. Bu durum pornografinin bütün bütün serbestiyetine kadar devam edecektir.

Erol Güngör, pornografi yasağını isteyenlerle serbestliğini isteyenlerin görüşlerini mukayese ederken yasağcı tavrı, hürriyet anlayışına zıt olmakla birlikte, "insanın cinsî duygularına hizmet bakımından" hürriyetçilerin tavrından daha sağlıklı bulur. Serbestlik taraftarları cinsî hayat ve cinsî münasebetin günah olmadığını, bunu tasvirin de günah olmayacağını, ahlâkı bozmayacağını söylemelerine karşılık Erol Güngör, cinsî hayat ve cinsî münasebetin kötülenmek yerine saygı duyulması gerekiyorsa, buna en büyük saygının cinsî hayatı istismar etmemek suretiyle gösterilmesi gerektiğini söyler. Türkiyenin de bu hususta Batıdaki tecrübeye göre daha şanslı olduğunu ifade eder.

Erol Güngör, pornografideki hürriyetçi kampanyanın insan hayatının en tabî ve güzel tarafında bir körelme meydana getirdiğini, başlangıçta bugün ma-

sum sayılan bazı parçalara karşı çıkılırken açılan gedikle müstehcenin sınırlarının genişlemesiyle, psikolojideki aşırı uyarılmada olduğu gibi, tahrik tesirinin azaldığına işaret eder. Nasıl uyuşturucudan zevk alabilmek için her gün dozun artırılması gerekiyorsa, pornografik malzeme ile heyecan duyabilmek için de müstehcenin dozunun artırılması gerektiğini araştırmalardan hareketle ortaya koyan Erol Güngör, pornografi müptelâlarının "artık akla hayale gelmedik yenilikler ve aşırılıklar aramakta" olduklarını; ama cinsî tatmin yolları çok kısıtlı ve cinsî hayattaki asıl zenginlik ve tatminkârlığın karşılıklı duygularda ve heyecanlarda yattığını belirtir.

Pornografinin edebiyatın dışında ve "edebiyat kıymetinden mahrum" olduğunu ifade eden Erol Güngör sözlerini şu cümlelerle bağlar:

"Bütün müstehcen romanlar, tıpkı bir jimnastik el kitabı gibi, baştan sona kadar dönüp dolaşıp hep aynı vücut hareketlerinin tekrarından ibarettir. Bundan sonra yazılabilecek olanların hepsi de aynı tekrarlardan bir adım öteye gidemeyecektir. Üstelik bunlarda insan vücudu bile bütünüyle ele alınmaz, parça parça organlar arasındaki ilişkiler anlatılır. Pornografiyle ilk temasa gelenler belki bu ilk tasvirleri heyecanla takip edeceklerdir, ama bir müddet sonra insanların birbirine karışan kolları ve bacakları ile bir makinenin birbirine giren dişli çarkları arasında hiç bir fark kalmaz olur." (PE)

Erol Güngör, edebiyat ve edebî türler alet edilerek, pornografi vesilesiyle insanın, hürriyeti adına alçaltıldığı düşüncesindedir ve buna hayıflanır.

Erol Güngör, "Edebiyat ve Din" başlıklı yazısında Hıristiyan âleminden hareketle inanç ve edebiyat münasebetini ele almıştır. Kitâb-ı Mukaddes'in Hıristiyan Batı'ya tesiri hususundaki dikkatleri ilgi çekicidir: Kitâb-ı Mukaddes, Hıristiyan âleminde asırlarca yalnız inancın kaynağı olmakla kalmamış tarihin de gerçek kaynağı olarak kabul edilmiştir. Hıristiyan âleminde yazılan eserlerin ilk ve en önemli referansı da Mukaddes kitaptır (ED). İlimlerin gelişmesi sonucu, bilgi bakımından referans özelliğini kaybetmekle birlikte, Mukaddes kitap, Batı dünyasında, insan anlayışından demokrasi anlayışına kadar düşünce, maneviyât ve kültür sahalarında rehber özelliğini hâlâ korumaktadır. Batı'da din, hatta Hıristiyanlık düşmanı filozof ve düşünürlerin dahi Hıristiyan teffekkürünün tesirinden kurtulamadıkları bilinir. Çünkü hıristiyanlığın Aristo

felsefesiyle bir terkebî düşünce düzeni oluşturduktan sonra yayılma ve tesir sahası genişlemiş; yaratıcı kültür kaynağı olarak Batı dünyasının ilham kaynağı hâline gelmiştir. Kiliseye muhalif olanlar Mukaddes Kitap'a inanmasalar da Hıristiyanlığın yarattığı değerleri benimsemişlerdir (ED: 6).

Her din, insanın kâinattaki yeri, gayesi, sorumlulukları gibi ana hususlarda bazı açık tebliğler getirmekle beraber bazı dinler günlük hayatın teferuatını dahi düzenler. Meselâ Sami dinlerinin "kâinatın yaratılışı, dünyanın teşekkülü, insanın hayata doğması, ilk insandan başlayarak hayatın hikâyesi gibi" tebliğleri tarih ile ilgilidir. Fizikî hadiseler hakkında bilgilere de rastlamak mümkündür. Dinlerde asıl dikkat çekici hususlar insanın kendisiyle ilgilidir:

"Dinde insanı ilgilendiren asıl meseleler insan hakkında bir anlayış kazandıran, insanın tabiatla ve diğer insanlarla ilişkilerini belli bir gayelilik açısından ele alan taraflardır: İnsanın yaratılışının gayesi ve hikmeti nedir? İnsanın yaratıcıya nisbeti nedir? İnsanın diğer yaratılmışlar arasındaki mevki nedir? İnsan gücünün sahası ne kadardır? Gücümüzü hangi yolda kullanmamız yaratılışın sırrına ve insanın mutluluğuna daha uygun olur? İnsanın eylemlerinde kendi kudretinin ve dolayısıyla sorumluluğunun sınırı nedir? Dünyadaki eylemlerimiz yaratılışın bize çizdiği kadere ulaşmamız bakımından ne gibi bir değer taşır? Yaşadığımız hayatın, özellikle bu hayat içinde ıztırapların sebebi ve sonucu nedir? İnsan için hakiki mutluluk neden ibarettir?" (ED: 7)

Erol Güngör, bu suallere verilecek karşılıkların, ilmin insan hakkında söylediklerini tamamlayacak özellik taşıdığını söyler. İnsan bu sorulara zihninde açık seçik cevaplar bulduğunda iç rahatlığına ve huzura erer. İnsanı anlama yolunda ilmî bilginin yanında sanatkârın sezgisi, ahlâkçının iç müşahedesi, din adamının bakış ve kavrayışına ihtiyaç vardır. İnsan ilim ve sanatın konusudur ve insan hakkındaki bilgi bu iki yoldan elde edilir. İlim nazariyat yoluyla dolaylı olarak gelen bilgiyi işlerken, sanat sahası doğrudan duyulardan aldıklarını işler. Sanat sahası, bu bakımdan estetik, din ve ahlâk sahaslarını da kuşatacak kadar geniştir. İnsan, sanat sahasında en mükemmel şekilde edebiyatta ele alınır, bunun en iyi zemini de roman sanatıdır. İnsan hakkında edebî eserlerden, özellikle romanlardan elde edilen bilgi, ilmî çalışmalardan edinilen bilgiden hiç de aşağı değildir. Belki de edebî eserlerin dünyası, kuru ilmî

bilginin yavanlığına mukabil daha ziyade sezgiye ve günlük hayata dayandığı için, insan roman kahramanlarına her zaman yakınlık duymuştur.

Batı dünyasında sanat eserlerinin ele aldığı temalarla kültürün esas kaynakları arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Batılı romancılar insan hakkındaki sorular karşısında, Hristiyanlığın verdiği karşılıkları ele alıp işlemişlerdir. Bazı romancılar, insanın macerasını Hristiyanlık zemininde ele alıp işlerken, bazıları da Hristiyanlığın insanın meselelerine teklif ettiği çözümleri ve bunların tartışmalarını işlemiştir. Katolik Fransız romancısı François Mauriac'ın eserlerinin ana teması 'orjinal günah ve kurtuluş meselesi' dir:

"İnsanın asıl ızdırabı başlangıçta çizilmiş kaderin sonucudur. İnsan içinde günah tohumu taşıyarak doğar, hayatı boyunca kendini bundan arıtmaya çalışır veya çalışması gerekir. Orjinal gûnahtan kurtuluşun mümkün olup olmadığı, yahut bunun insan gayretiyle mi yoksa Tanrı'nın inayeti ile mi olacağı meselesinde hristiyan mezheplerinde görülen düşünce aykırılıkları romanlara da aksetmiştir. Bazan bu konuda belli bir dinî inancın değişmez çizgisini aksettirecek yerde yazarın şahsî yorumunu veya kesin sonuç vermeyen bir düşünce çatışmasını, bir çıkmazı ihtiva eder. ama hepsinde de hristiyanlığın insan ve dünya görüşü hakim bir yer tutmaktadır. Hristiyan olmayan ülkelerde okuyucuların büyük çoğunluğu Tolstoy'un Dostoyevski'nin romanlarını büyük bir zevkle okurken çok defa bu romanların birer hristiyan romanı olduğunu bilmez. Bu romanlarda hayat-ölüm, ruh-beden, kader-hürriyet, günah-kurtuluş, suç-ceza, evlilik-fuhuş, savaş-barış gibi meseleler incelenirken daima hristiyanlığın ana temaları etrafında dönüp dolaşılır. Bu insanları romancı olarak büyük kılan şey her hâlde hristiyan oluşları değildir, ama hristiyan kültür geleneği içinde yetiştikleri için bu kültürün verdiği perspektifleri kullanmışlar ve böylece insanı daha derinden kavramaya çalışmışlardır." (ED: 10)

Meselâ Rus edebiyatı, belli bir dönem Marksist kaynaklı tek boyutlu insan anlayışı, Dostoyevski ve takipçilerinin işlediği Hristiyan geleneğinin insan anlayışının çatışması ile doludur. Komünist dönemde eser vermesine rağmen Hristiyanî gelenekle yetişen A. Soljenitsin, eserlerinde Hristiyanlığın inanç

esaslarını işleyerek yirminci asırda bu geleneğin en büyük isimleri arasına girmiştir. (ED: 10)

Batı dünyasında her yazar Hristiyan olmadığı gibi hristiyanlığa muhalif yazarlar da bulunmakla beraber, bunların eserleri de Hristiyan geleneğinin dışında değerlendirilemeyecek kadar Hristiyan kültürüyle yüklü ve iç içedir. Hatta din aleyhtarlarının dahi şuur ve idrâklerine yerleşmiş olan Hristiyanî şemaların dışına çıkamadıkları bir gerçektir. Meselâ "Marks'ın sosyal tekâmül tezi Hristiyanlığın insan ve cemiyet hakkında verdiği tarihî şemanın başka bir muhtevaya uygulanmasından ibarettir". (ED: 10)

Hristiyanlık tesiri, Batı tefekküründe sadece dinî inanç olarak tezahür etmez. Din, batıda kültürün ana unsurlarından biri hâlinde cemiyete malolduğu için her sahada tezahür eder. Dinî unsurlar dinsiz yazarlar tarafından da gönül rahatlığıyla kullanılır. Edebî sahada olduğu kadar insan bilimleri sahasında da kullanılan teşbih veya atıfların mühim bir kısmı Kitâb-ı Mukaddes'e dayanır. "İyi Samaralı ahlâkı, Hazret-i Süleyman'ın yüzüğü, Bâbil Kulesi, Nuh'un gemisi, Barış güvercini" ve benzeri hadiselerin yanında Kitâb-ı Mukaddes'teki insan tipleri de kullanılıştaki eski Yunan mitolojisinden gelen unsurlardan geri kalmaz. Erol Güngör, bütün bu unsurların kültürün ortak malı olmak hasebiyle, okuyucuların zihninde, istenen hayâllerin uyandırılmasına yardım ettiğini söyler (ED: 10).

Batı'nın tefekkür ve edebiyatında dinin yerini böylece tespit eden Erol Güngör, cumhuriyet öncesi Türk kültürü ile Batı Hristiyan kültürü arasında esas meseleler bakımından benzerlikler görür:

"Batı nasıl hristiyan kültürünün beslediği eserler vermişse biz islâm kültür ve medeniyetine dahil olduğumuz için o kültür içinde yer alan eserler yaratmışızdır. Türklerin onuncu asırdan itibaren ortaya çıkardıkları her eseri islâm kültürü içinde bir yere oturtmak, o kültür içinde izah etmek mümkündür. Bizde en ileri gitmiş edebiyat formu olan şiirimize dikkat edilirse, buradaki mazmunların pek çoğunun başta Kur'an ve peygamber sözleri olmak üzere islâm medeniyet dairesinin ortak kaynaklarına dayandığı görülür. İslâma müracaat edilmeksizin bu eserleri anlamaya imkân yoktur. Bunlarda islâmın insan görüşü dile getirilmiş, islâmın temel değerleri işlenmiş, islâma ait olaylar ve mitoloji kullanılmış, kısacası Türk-İslâm kültürünün tipik örnekleri verilmiştir. Burada

da islâmı kullanan eserlerin mutlaka dinî mahiyette olması gerekmiyordu. Konusu doğrudan doğruya din olanların yanısıra din dışı -lâdinî- eserler de ortak kültür ve medeniyette islâmın büyük yeri dolayısıyla, dinî motiflerle dolmuştur." (ED: 10-11)

Erol Güngör, Cumhuriyet devri siyasî iktidarlarının Türkiye'ye tayin ettiği yerin İslâm medeniyeti dairesindense Batı medeniyeti dairesi olduğunu, İslâmî kültürü tasfiye yoluna giderek bu kaynakları, eğitim ve diğer resmî müesseselerin dışına atmakta kısmen başarılı olduklarını söyler. Ama cumhuriyet iktidarlarının Batı kültürüne geçmedeki başarılarının da kısmî olduğunu ifade eder. Erol Güngör'e göre ülkemiz "Batı kültürüne girememiş, ama İslâm kültüründe de kalamamış" olduğundan hâlihazırda bir medeniyet ve mütecanis bir kültürden mahrumdur. Bu yüzden bugünkü edebiyatımız da muayyen bir kaynaktan mahrumdur. Tasfiyeci ve uydurma dil anlayışıyla yazılmış edebî eserlerin mensup olduğu kültür dairesinin tespiti ve teşhisi imkânsız hâle gelmiştir. Hâliyle ülkemizde köksüz ve kimliksiz bir edebiyat ortaya çıkmıştır (ED: 11). Köksüzlük ve kimliksizlik, sol veya sağ yelpazede yer alan eserlerin ortak vasfı durumundadır. Batı kültürünün tesir dairesindeki eserlerin iki ana istikameti vardır: İlki kendini Avrupalı görüp kabul eden, Avrupalı gibi görünmek suretiyle şöhret ve itibar peşinde olanların tercih ettiği "«ilerici» ve «modern» temaları işlemektir ki sonucu hazindir:

"Bunlar bilmedikleri bir dünyanın formlarını kullanırken, kullandıkları formların içini hiçbir sistem içinde değer ifade etmeyen muzahafatla (trivialite, çerçöp) doldurmuşlardır. Kaynakları Batı'da olduğu için, Batı için gerçek olmakla birlikte, Türkiye için uzak, yabancı şeyleri birer şekil hâlinde aktarırlar. Yakın zamanlarda ortaya çıkmasıyla batması bir olan «bunalım edebiyatı» böyle bir muhtevasız özentinin tipik örneğidir" (ED: 12).

İkinci anlayışın da ilkinden pek farkı yoktur. Bu, ilerencilik ve modernlik iddialarına karşılık modernizmi çok sınırlı bir tarzda yorumla tâbi tutan marksist edebiyat anlayışdır. Batı'da muayyen bir düşünce zemininde gelişen marksist anlayış, düşünce ve edebiyat sahasında seviyeli eserler vermesine karşılık, Türkiye'de "zengin düşmanlığı, cinsi serbestlik, savaş ve ordu aleyhtarlığı, din düşmanlığı gibi" temaları işlemekten öteye gidememiştir. Batı kaynaklı hümanizm de bir marksist zümre ile bir takım eski Yunan âşıkının elinde şekil ve muhtava bakımından tanınmaz hâle gelmiştir. Çünkü marksistler "insanlık

idealine ulaşmanın insanların yarısını boğazlamakla gerçekleşeceğine" inanırken; ötekiler, "klasik çağ Yunan mitolojisinin evrensel beşerî değerlerin gerçek kaynağı olduğunu" düşünmektedirler (ED: 12).

Erol Güngör, yerlilik iddiasında bulunanların da marksistler gibi "değerlerden ziyade görüntülerle" oyalandıklarını; eserlerini sağlam ve köklü bir geleneğe oturtmadıklarını düşünür. Millî kültürü işleme iddiasındaki kalem sahiplerinin eserleri maziye tahassür, geçmişi diriltip devam ettirmek şeklinde bir içtimaî gelenekçilik zemini özelliği arzeder. Hâlbuki millî kültür unsurlarını işlemek isteyen bir yazarın, millî kültürün ana unsurlarını ve bunların insan ve cemiyet hayatıyla ilgili özelliklerini bulup yakalaması ve hayatın karşılaştığı meselelere millî kültürün teklif ettiği hâl çarelerini tartışıp değerlendirmesi gerekir. Millî kültürün romantik zeminde ve tarih unsuru olarak ele alınışı, insanın ve cemiyetin o kültüre hâl içinde sahip olmadığını, aradaki bağın hissî bir yakınlıktan ileri gitmediğini gösterir. Erol Güngör, eğitimde dinî değerlerin lâyıkiyle yer almadığına, bu değerlerin okul dışında kazanılmadığına dikkat çeker. Millî kültürün tarih, örf, âdet kısımlarının da düzenli bir şekilde eğitim hayatının dışına atıldığını vurgular (ED: 12-14).

Erol Güngör, yeni nesillerin, İslâm kültürü zemininde yetişmemekle birlikte, "bir tarihî vak'a olarak keşf" ettikleri İslâm kültürüyle kendilerini özdeş saydıklarını; İslâm kültürünü ülkenin kültürel kimlik ve şahsiyetinin kaynağı olarak gördüklerini; ama, İslâm kültürünü kişiliklerine gereği gibi sindiremediklerini söyler. Fakat İslâm karşısında uyanan ilgi, İslâmı ilmî ve fikrî zeminde değerlendirecek insanların yetişmesi ve onu şuurla kavrayacak sanatkarların bulunması Erol Güngör'ü ümitlendirir. O, özellikle edebî sahada İslâmî değerlerin işleneceğini, İslâm'ın insanla ilgili hususlardaki görüş ve teklif ve çözümlerinin çağdaş hayat içinde ele alınıp değerlendirilmesini bekler. İslâmî edebiyatın muhtevasının İslâm tarihindeki hadiseleri veya insanları işleyen yahut dinî mevzulardaki öğretici eserlerden ibaret olmasına karşı çıkar. İslâmiyetin yaşanan hayat içinde bir mânâ ve değer kazanacağından İslâmın bir sahabe, veli veya kahramanın hayatında değil çağın insanının hayatında yer alması gereğine işaret eder: "Bugünün insanı bugünün problemleri karşısında İslâmı yüzyüze gelmelidir" (ED: 14). Bu da ancak bir fikrî uyanışla mümkündür. Türk sanatkarı bu konuya yabancı olmadığı gibi, modernliğin henüz bozmadığı zeminlerde İslâm kül içinde kor gibidir. İslâmın münevver seviyede öğrenilip işlenmesi için, taliplisini bekleyen sağlam bir bilgi zemini vardır. (ED: 14)

B. Dil ve Tercüme

Erol Güngör, Türkçe'nin tasfiyecilik yoluyla tahribinden duyduğu rahatsızlığın yanında konuştuğu ve yazdığı dile saygı duyan bir münevver olarak Türkçe ile ilgili yazılar yazıp düşünce ve tekliflerini ortaya koymuştur. Bu mevzudaki ilk ve en eski yazısı "Türk Dilini Kurtarınız" başlığını taşır.

Güngör, bu yazısında tasfiyeciliğin yol açtığı keşmekeş içinde "Türk dilinin düştüğü korkunç batağı" gösteren bir örnekten hareket eder. Örnek, neşir yoluyla hakaret isnadıyla zanlı durumuna düşen bir gazetecinin, davacıların iddialarını anlayamadığı için mahkemede bir tercüman kullanmak mecburiyetinde kalmasıdır. 1966 yılında yaşı otuz beş civarında olan insanların babalarının nüfus kâğıtlarını okutmak için hususî bürolara müracaat etmelerinden hareketle, yakın zamanda insanları, bir sonraki nesille anlaştırmakla iştigal eden bir tercüman sınıfının ortaya çıkabileceğine işaret eder. Çünkü basit bir davayı takip etmek için insanlar artık tercümana ihtiyaç duyar hâle gelmişlerdir. Erol Güngör, durumun vehametini ironiye başvurarak duyurmak ister: Eğer Türkçe her beş yılda böyle hızla değişirse, insanlar bütün vakitlerini sadece dildeki değişimleri takip ve öğrenmeğe hasretmezlerse konuşarak anlaşma yerine hayvanlar gibi koklaşmak veya dövüşmek mecburiyetiyle karşılaşabilirler (TDK).

Bizdeki dil inkılâbının maksadı "umumî ve müşterek bir Türkçenin yerleşip yapılmasına çalışmak" yanında çağdaş "medeniyetin seyrini takip edebilmemiz için dilimizi zenginleştirmek" olduğu hâlde insanlar her yerde ve her zeminde birbirleriyle anlaşmakta güçlük çekmektedirler (TDK).

Cumhuriyet öncesinde milliyetçilik hareketlerinin ciddî gayret ve mesai göstererek belli bir noktaya kadar getirdiği ve bir bakıma tamamladığı dilde sadeleşme davasının resmî bir hüviyete kavuşturulması için kurulan Türk Dil Kurumu'nun talihsiz olarak doğduğunu söyleyen Erol Güngör, bu talihsizliği dil tedkiklerinin batıda ilim konusu olmasına karşılık bizde dil âlimi bulunmamasına ve "inkılâp idaresinin cemiyet kurmakla bütün meselelerin çözülebileceğini zannet"mesine bağlar. Kurumun ihtisas mahrumu üyelerinin yaptığı işlerden çalışmalarında ilmi değil, inkılâp idarecilerinin nabzına şerbet verme yolunu tercih ettikleri sonucunu çıkararak Erol Güngör, Türk Dil Kurumu'nun o güne kadar olan faaliyetlerini ana çizgileriyle ele alarak tenkide tâbi tutar. Bir diğer tenkid konusu ise tasfiyecilik karşısında tasdikçi ve yardımcı kalmanın ötesinde tasfiyeciliği uygulama ve eğitim kurumları vasıtasıyla ülke sathına

yayma fiili ile dili çıkmaza sokan Millî Eğitim Bakanlığı'dır. Bu bakanlık her devirde, bütün yazışmalarını tasfiyeci anlayışın süzgecinden geçirmiş, tasfiyeci anlayışa karşı çıkan yazarların eserlerini okullara sokmamış, sık sık yayımladığı tamimlerle öğretmenleri; hangi kelimeleri kullanıp öğretecekleri hususunda zorlamıştır. Böylelikle bakanlık eliyle Türkçe yerine başka bir dil konmuş, kovulan kelime ve kavramlara her defasında bir başka karşılık verilmek suretiyle iş iyice çıkmaza sürüklenmiştir.

Erol Güngör meselenin çözümü için Türk Dil Kurumu'nun teşkilât olarak hukukî durumunu ele alır ve bunun vaktiyle Atatürk tarafından vakıf olarak tesis edilen bir cemiyet olduğunu fakat faaliyetlerinin bir cemiyetin yetki ve sınırlarını aştığını belirtir. Dil Kurumu'na millet kesesinden verilen paraların Atatürk'ün paralarının daha münasip yerlere meselâ kabiliyetli insanların batıda dil ihtisası yapmasına harcanmasının daha doğru olacağını ifade eder. Buna karşılık Dil Kurumu'nun her türlü itiraz, tenkid ve teklif karşısında demagojiye başvurduğunu, Atatürk'ü kalkan olarak kullandığını belirtir. Türk Dil Kurumu'nun bu ilim dışı faaliyetlerine karşı çıkan herkesi Atatürk'ü sevmemek ve ona düşman olmakla suçlaması, bir savunma değil bir iyi niyetin istismarıdır. Çünkü Atatürk Türk Dil Kurumu'nu, ülkeyi Babil Kulesi'ne çevirmesi için değil, aksine Türk Dili'nin gelişmesine faydalı olsun diye kurmuştur. Üstelik Atatürk'ün kendisi de tasfiyeciliğin bir çıkmaz olduğunu ve uydurmacılığın da zararlarını görmüş, bu yoldan dönülmesini istemiştir (TDK).

Erol Güngör, Türkçe'nin içinde bulunduğu çıkmazı içtimaî bir mesele olarak gördüğü için Dil Kurumu'nun Atatürk'ün çizdiği yolda olduğu farzedilse bile, hatadan kurtulamayacağını, çünkü "Atatürk'ün millete rehber olarak kendisini değil, ilmi göstermiş" olduğunu belirterek, kurumcuları, Atatürk'ü sevmek iddialarında samimî bulmaz (TDK).

Erol Güngör, "Türk aydınları Türk dilini kurtarmak zorundadırlar" diyerek aydınları vazifeye çağırır. Dilin kurumların değil milletin malı olduğunu, dil konusunda "safsata yerine ilmin sesini hâkim kılmak" gerektiğini söyler ve "memleket sevgisi ve hakikat aşkı bulununan bütün aydınların" üzerlerine düşeni yapmalarını bekler (TDK).

***

Erol Güngör, 19 Aralık 1979'da açılan «Yaşayan Türkçemiz» kampanyasına da katılmış ve bu çerçevede yedi yazı yazmıştır. Bu cümleden olmak

üzere, 26-27 Aralık 1980 tarihinde İstanbul'da Tarabya Oteli'nde Siyasî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı'nca düzenlenen "Türk Dili" seminerine katılarak, burada "Düşünce ve Kültür Buhranımız ve Türk Dili" başlıklı bir tebliğ vermiştir. Onun gerek bu yazılarında, gerekse mezkûr tebliğinde işlediği fikirler ve getirdiği tenkidleri 1966 tarihli "Türk Dilini Kurtarınız" başlıklı yazısından hareketle geliştirdiği görülür.

Erol Güngör, "tasfiyecilik hareketinin ilim ve kültür hayatımızda meydana getirdiği neticeleri" ele alır. İlk olarak Türkçe'nin tasfiyeye tâbi tutulmasının ilim zihniyetine aykırılığı üzerinde durur. Tasfiyecilerin ilmî tenkidleri siyasî cevaplarla geçiştirme gayretlerine dikkat çekerek, ilim zihniyeti bakımından tasfiyeci zihniyetin, iddiaların aksine, Atatürkçülükten ziyade Aristocu bir mantık taşıdığını tespit eder. İnkılâp Kanunları arasında dil devrimi olmadığından, tasfiyecilerin "dil devrimi" diye bir kavram uydurmalarını hata olarak değerlendirir. Çünkü İnkılâp Kanunları devrin Anayasa'sında yer almasına karşılık, Anayasa'da "dil devrimi" hiçbir surette yer almaz. Tasfiyecilerin bütün ilmî tenkidler karşısında ardına sığındıkları kutsal zırhın aslında mevcut olmadığını, bu konudaki iddiaların esassızlığını ortaya koyar. Tasfiyeciliğin Türk ilim hayatındaki asıl tahribatının bu hareketin siyasî bakımdan tek parti idaresi ile birlikte yürütülmesinden doğduğunu, tasfiyeciliğin rakipsiz ve resmî bir hüviyet kazandığını, böylelikle yapılması gereken ilmî çalışmaların da önünü tıkayıp engellediğini ifade eder* (DKBTD).

Tasfiyeci zihniyetin ilmî hayatın gelişmesine bir başka zararlı müdahalesi de ihtiyaç duyulan ilmî terimleri oluşturmak ve Batıdan gelen terimlere Türkçe karşılık bulmak veya türetmek dururken, günlük hayatın iletişim dilini tasfiyede ısrar etmesidir. Yeni terim çalışmaları da tasfiyeci anlayışın oluşturduğu uydurma dile dayandırılınca, dilde kısırlık başgöstermiş ve uydurulan terimler de hilkat garibesi olmuştur. Erol Güngör, bütün iyi niyetlere rağmen, terimlerdeki garabetin sebep ve kusurlarını "amatörlük, başı bozukluk, ırkçı bir milliyetçilik, yeniliğe tapma, köksüzlük" gibi sağlıklı esaslara dayanma yanlışlığında görür. Bu kusurlar, terimlerin kuruluşu bakımından Türkçe'ye en az otuz yıl kaybettirmiştir. Türkçe'nin bugün yabancı terimlerle dolmasının müsebbibi de bu yanlış anlayış ve uygulamadır (DKBTD).

* Tasfiyeci zihniyetin kışkırtmaları sonucu ilim zihniyetine siyasî müdahale olarak devrin devlet reisinin DTCF'de dersâne basması mânidar bir örnektir.

Erol Güngör, tasfiyecilik hareketini, bir derneğin veya idarenin yanlış tasarruflarının neticesi değil; aksine, ülkedeki yaygın cehaletin eseri olduğunu belirtir. Batı'da, ilim, kültür ve akliselime dayanan çevreler devlette söz ve kuvvet sahibi olduğu için oralarda bizdeki gibi bir tasfiye hareketine rastlanmaz. Türkiye'de uydurmacılığın yayılıp kuvvet kazanmasının ardında kitle kültürünün yaygınlaşması ve aydınlarıdaki seviye düşüklüğü yatmaktadır. Çünkü kitle haberleşme vasıtalarının kullandığı ve yaydığı uydurma dil ortak iletişim dili hâline gelmiştir. Aydınlar da bu dili televizyondan öğrenmektedirler.² "Gazete bile televizyon karşısında bir ihtisas organı gibi görülmektedir" (DKBTD). Tasfiyeci zihniyet sahipleri, uydurma dilin Türk milletinin tarihî kaynaklarıyla arasındaki bağı koparma tehlikesine aldırılmamakta, Türkiye'nin modernleşmesinin ancak tarihî kaynaklarla bağının kesilmesiyle mümkün olacağı iddiasını gütmektedir. Tasfiyeci uygulama millî kültür kaynaklarını başka milletlerin başka dilde yazılmış eseri gibi gördüğü için millî kaynakların yabancı kültür eserleri gibi bugünün diline tercüme edilmesi sonucunu doğurmuştur. Halbuki, "Türk tarihinin son yedi yüz yılı içinde hiç bir eserin sadeleştirildiği veya «günün diline uyarlandığı» görülmemiştir (DKBTD). Meşrutiyet devri Türk aydınları üç dört yüzyıl öncesinin eserlerini rahatça okuyup anlarken, bugünün aydını modern Türkçe'nin kurucularından Reşat Nuri'yi ancak sadeleştirilmiş metinden okuyabilmektedir.

Uydurmacı ve tasfiyeci zihniyetin en büyük hedefi ve mağduru bu zihniyete kalkan yapılan ve her fırsatta arkasına sığınılan Atatürk'tür. Bu anlayış, Onun, "binlerce yıl içinde gelişmiş, olan bir dile ve kültüre" dayanan ve "köklü bir geleneğin hakikaten örnek gösterilebilecek kıymette bir eseri" olan büyük *Nutuk*'unu, bugünün okuyucusu için artık dili anlaşılmasız yabancı bir kitap durumuna düşürmüştür. (DKBTD)

Erol Güngör, dil ve kültürde geleneğin önemini ve tasfiyeci anlayışın gelenekten mahrum oluşunu vurgularken şunları söyler:

"Yeni dil denen şeyin hiçbir geleneği yoktur. Hâlbuki kültürün asıl özelliği geleneklerinin bulunmasıdır. Biz böyle köklü bir kültür geleneği sayesinde bizden önce yaşamış yüzlerce nesilden milyonlarca insanın hayat tecrübesini sanki bizim tecrübemiz gibi

² Kastedilen kitle haberleşme vasıtaları, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun radyo ve televizyon kanallarıdır.

kullanabiliyoruz. İnsan cemiyetini başka topluluklardan ayırdeden de budur. Dilin tasfiyesi bizi bu tecrübe hazinesinden mahrum bırakmıştır. Dahası var, biz şimdi kendi çağımızda yaşayan milletdaşlarımızın, hatta kendi ana-babamızın tecrübelerine yabancıyız. Bu dile bakılırsa, Türk milletinin mazisi cumhuriyete kadar bile dayanmaz; Türk milleti her on yılda bir hafızasını kaybeden bir hasta durumuna düşürülmüştür. Bu dil hareketinin altında milliyetçilik duygusunun bulunduğu söyleniyorsa, ki gençlerimizin çoğu maalesfe böyle zannetmekte ve bu duygulara kapılmaktadır, bu herhalde Türk milliyetçiliği olamaz. Çünkü millet olmanın en bariz vasfı insanları zaman ve mekân içinde birleştiren ortak noktaların bulunmasıdır." (DKBTD)

Erol Güngör, dildeki sıhhatin ilmî araştırmaların seviye ve niteliğini doğrudan etkilediğine inanır. O, kendi mensup olduğu akademisyen neslin, başarı bakımından daha önceki neslin gerisinde olduğunu söyler. Eski nesil hocaları, sahip oldukları sağlam Türkçe ve bu sağlam dilin verdiği bir kültür zemini üzerine yaratıcı faaliyetlerde bulunmak bakımından değerlendirir; "Bizim hocalarımız bizden daha parlak insanlardı" der (DKBTD).

***

Türkçe'nin bir çıkmazda olduğuna ve tasfiyecilerin çalışmaları ile yozlaştırıldığına inanır. Dili bu çıkmaza sürükleyenlerin "ilmî bakımdan kendilerini müdafaa edemedikleri zaman «Atatürk böyle istedi» diyerek işin içinden sıyrılmaya" kalktıklarını bir tespit olarak ortaya koyar. Atatürk'ün, tasfiyeciliğin tehlikelerini fark edince herkesin anladığı yaşayan Türkçe'ye döndüğü gerçeğini hatırlatarak dilde tasfiye, uydurma, ve yozlaştırma faaliyetine «Atatürk böyle istiyordu» şeklinde delil göstermek isteyenlerin skolastik zihniyet sahipleri olduğunu, bunların ilim ve sağduyudan uzak olduklarını, uydurma ve tasfiyecilik taraftarlarının Atatürk'ü sevmeye iddialarının ardına saklanmaları karşısında "Atatürk'ü sevmeye yolunun bu olmadığını" ifade eder. (AD)

Erol Güngör, Cumhuriyet döneminde Türk diline karşı düşmanca bir tavır alındığını, bunun da hâkim kültür anlayışından kaynaklandığını ifade eder. Bazı Türk aydınlarının cumhuriyetin her şeyinin millî olması gerektiği kanaatiyle, İslâm medeniyetinden gelen bütün unsurlarla birlikte dil malzemesinin de tasfiye edilmesi gerektiğini düşündüklerini tespit eder. Çünkü, bu

aydınlara göre Türk devletinin dili Türkçe olmalıdır; hâlbuki, Cumhuriyet öncesinin dili üç dilden mürekkep bir halita idi. Bu hatalı görüş "Türk'ün dışında Osmanlı diye ayrı bir millet" icat etmişti. Bu, mevhum hatta sakat bir görüştü. Osmanlı diye bir millet olmadığı gibi Osmanlıca diye bir dil de yoktu. Osmanlı Devleti, bir Türk devleti, dili de Türkçe idi.³ Tarihî zarûretler dolayısı ile Türkçeleştirilen kelimeler Türkçe'yi Türkçe olmaktan çıkaramazdı. Avrupa'ya benzemek arzusuyla bir Avrupa dili alınamayınca Türkçe'nin tasfiyesi yoluna gidilmişti. Erol Güngör'e göre Türkçe'nin tasfiyesinin yani sunî müdahaleyle "değiştirilmesinin kökünde Türk milletinin değerler sisteminin değiştirilmesi arzusu yatmaktadır". Genç nesiller eski nesillerin kültür eserlerini anlamaz duruma geldiklerinde Türk kültür birikimi ile bir alışveriş duracak, meselâ Yunus Emre anlaşılmasız hâle gelince mirası ortada kalacak ve yeni nesiller Yunus'un anlattıklarına yabancı olacaktı (DK).

Erol Güngör, Türkçe'nin içine düşürüldüğü çıkmazın sebepleri arasında gördüğü bazı kişi, dernek ve hükûmetlerin faaliyetlerini tespit eder. Ona göre bunların ortak noktası "dil konusunda cahil olmaları ve dil değişikliği yoluyla birtakım siyasî neticeler" kazanma düşüncesini taşımalarıdır. Türkçeyi tasfiye edip "yerine yeni bir dil kurmak isteyenlerin" mesafe almış görünmeleri şahsî kabiliyetlerinden ziyade ülkeyi "saran cahillik havasıdır". Ülkede okuma yazma oranının artışıyla cahilliğin yenildiği iddialarının aksine "Türkiye günden güne daha derin bir cehalet uçurumuna itilmektedir". Okullarımız "KÜLTÜR EĞİTİMİ bakımından hemen hemen iflas hâlinindedir". Her yılın mezunları daha önceki mezunlardan daha donanımsız daha bilgisizdir. Dildeki perişanlığın en mühim sebebi de cehalettir:

"Bugün gençlerimizden çoğunun bir kabile diline benzeyen fakir, köksüz, hatta gülünç bir dil kullanmaları ve bunun dışında yazılmış hiçbir kültür eserini anlayamamaları işte bu cehaletten doğuyor. ESKİ DİL- YENİ DİL KAVGASI DİYE BİR ŞEY YOKTUR. Böyle bir kavga ancak her iki dilin de mevcut ve meydana gelmesiyle mümkündür. Hâlbuki gençlerimize kendi baba-

3 Türkçe'de daha önce bulunmayan "Osmanlıca" kavramı Lügatçi J. Redhouse tarafından 1857'de kullanılmış ve Osmanlılık cereyanı dolayısıyla tutunmuş, Cumhuriyet döneminde de batıcıların mazi karşısındaki menfi tutumları ile oturmuş esastan mahrum, köksüz ve yanlış bir kavramdır. Redhouse'dan önce Türkçe'de "Osmanlıca" kavramı olmadığı gibi dilimizin adı da Lisân-ı Türkî, Türkî Dil veya Türkçe idi.

larının konuştuğu dil bile öğretilmiyor ki, dil konusunda sıhhatli bir tercih yapabilsinler" (CD).

Erol Güngör, Kâtip Çelebi'ye mektup yazmak için adresini soran genel müdürlerin, Süleymancılık hareketini Demirel taraftarlığı zanneden siyasetçilerin, Yunus Emre'yi günümüzün güfte yazarlarından biri zanneden ticaret erbabının bulunduğunu ve bunların kalabalık arasında istisna olmadıklarını ifade ederek şunları söyler:

"Böyle bir cehalet ortasında Türkçe'nin ayakta kalması gerçekten mucize olurdu. Dil ile kültür birlikte giden şeylerdir, bilgisiz insan diğer şeyler yanında dili de bilmez. Dil bozuluşunun sebebi kültürsüzlük ve cahilliktir. Türkçe'yi kurtarmak istiyorsak, bunu geniş bir eğitim programı olarak ele almalıyız". (CD)

Erol Güngör, özleştirmecilerin tasfiye faaliyetinde herkesçe bilinen ve kullanılan, yaşayan kelimeleri atarak bunların yerine kullanıştan düşmüş kelimeleri koymalarının garabeti ve şaşkıncılığı üzerinde durur. Çünkü günün özleştirmecileri zihniyet ve eylem bakımından çelişki içindedirler. Millî olan her türlü tavır, davranış ve tercihe karşı çıkıp şövenlik ve faşizm isnadıyla karalayan bu zihniyet sahipleri dilde şöven, hatta ırkçı kesilirler:

"Öyle ya bunlar Türkün geçmişine ait herşeyle alay ettikleri, herşeye yabancı oldukları hâlde onun [Türk'ün] eski diline neden sahip çıkıyorlar? Türkistan'dan gelen bir göçmene yardım edeni bile İRKÇI-TURANCI diye suçladıkları hâlde kendileri niçin bu derece «Orta Asya» diline taraftar görünüyorlar?" (ÖDYD)

Güngör, özleştirmecilerin bu şöven davranışını hocası Merhum Profesör Mümtaz Turhan'a dayanarak izah eder: Türklüğe ait özelliklerden yüzçevirenlerin sadece dile aşırı derecede yapışıp kalmaları önemli bir ruhî ihtiyacın tatmin edilmesi ile ilgilidir. Ama Güngör buna başka sebepler de gösterilebileceğini; fakat, uydurmacıların ölü kök ve eklere sarılmalarının milliyetçilikle bir ilgisi bulunmadığını söyler. Ona göre uydurmacı ve tasfiyecinin asıl niyeti "Türk kültürünün yaşayan geleneğini ortadan kaldırmaktır" (ÖDYD). Bu yoldaki çalışmalara Türkçenin yerine Hitit ve Sumer dillerini geçirme denemelerini, Atatürk'e «Kemal» yerine «Kamal» denilmesini örnek gösterir. Asıl gaye "yaşayan Türkçeyi ortadan kaldırmak ve o Türkçenin kültür mirasını sil-

mek" olduğu için "ARKAİK (ölü, unutulmuş) kelimelere sahip çıkararak" sonuca gitmek daha kolay ve daha ustaca bir yol olarak görülmüştür (ÖDYD).

Erol Güngör'e göre "anlaşılmaz bir dille konuşmanın saçmalamaktan farkı yoktur", (YG) Fakat bazıları bunu bir meziyet zannettikleri için bu yolla etraflarına caka satarlar. Lügat paralamak, her devirde züppeliktir ve hiç kimseye bir katkısı veya faydası yoktur. Eskiden Arapça veya Farsça'dan devşirilen kelimelerle caka satılırken, II. Meşrutiyetten sonra Fransızca, 1950 sonrasında İngilizce kelimelerle züppelik gösterisi yapılır oldu. son zamanlarda ise aynı züppe tavrı uydurma kelimeler kullanarak "çağdaş", "bilgin" veya "sanatçı" geçinme modası başlamıştır. Bu gösteriş düşkünlerinin ifadeleri fikirden mahrumdur. Bunlar, eğer sözle fikri ayırdedemeyecek derecede cahil kimseler değilse herkesten farklı görünme ve konuşmanın insana bir değer kazandıracağını zannetmektedirler. Erol Güngör bu tavrı yanlış bulur:

"Zihnin asıl vazifesi FİKİR üretmektir; ikinci işi ise BU FİKİRLERİ başkalarının anlayabileceği şekle sokmak, yani DİL ile İFADE ETMEKTİR. Bir fikri olan insan bunu gizlemeye değil, açıkça anlatmaya çalışır. Kendini ifade etmenin en iyi yolu ise anlaşılabilir bir dil kullanmaktır." (YG)

Erol Güngör, böyle dil züppeliklerinin ardında "gizli, fakat dev gibi bir cehalet" yattığını söyleyerek dil meselesinde cehaletin yerini bir daha vurgular.

Erol Güngör, dil meselesini Türkiye'nin içtimâî meselelerinden biri olarak görür ve diğer toplum dertleri ile ilişkilendirir. Tercüme ettiği eserlerden birine yazdığı "Büyük Eserler ve Biz" başlıklı takdimde Türkiye'de her zaman şikâyet konusu olan "okuma azlığını" dildeki eksikliğe bağlar. Ona göre, Türkçe, yeni nesillere lâıykıyla öğretilmemekte ve bu yüzden yeni nesiller Modern Türkçe'nin büyük eserlerini doğrudan doğruya okuyamamakta, bunların günün diline aktarılmasını beklemektedirler.⁴ Erol Güngör'e göre Türkçe'nin lâıykıyla öğretilmemesi yüzünden yabancı dil öğretimi de başarılı olmamıştır. Gerçekten altı yıl orta öğretimde dört yıl yüksek öğretimde belli bir

⁴ Eserleri günün diline aktarılan veya çevrilen Modern Türkçemizi kuran yazarlar arasında Ömer Seyfeddin, Refik Halit Karay, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Nuri Güntekin, Hâlide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar bulunmaktadır. Bunlardan Yakup Kadri, kendisine haber verilmeden eserlerinin yeni dile aktarıldığını öğrenince hayrete düşmüş ve Prof. Dr. İnci Enginün'e, eserlerinde kullandığı Türkçe'nin özleştirilmesine lüzum olmadığını söylemiştir.

ağırlıkta yabancı dil dersi okutulmasına karşılık Türkiye’de yabancı dille eğitim veren okulların dışında yabancı dil öğretilmediği mevcut sonuçtan anlaşılmasına rağmen, bu hatalı uygulamada hâlâ ısrar edilmektedir. (BEB)

Erol Güngör, "Tercüme Faciaları" başlıklı yazısında düşünce, medeniyet ve tercüme münasebeti üzerinde durur. Güngör, tercüme hususunda, mütercimlerin başarısızlıklarını, yetersizliklerini, ehliyetsizliklerini ortaya koymak, onları teşhir etmekten ziyade, iyi niyetli yayınevleri ile yanlış ve hatalı tercüme yüzünden tahrif olunan eserleri ve onların asıl sahiplerini, kabiliyetsiz "çevirmen"lerin şerrinden kurtarma gayreti içindedir.

Erol Güngör, tercüme faaliyetini "zengin bir fikir hayatının önemli şartlarından biri" olarak görür ve değerlendirir. İçeride kapanan kültürlerin canlılık ve yaratıcılıklarını uzun süre devam ettiremediklerini, bir noktadan sonra sönmeye yüz tuttıklarını söyler. Kültürlerin hayatîyet ve yaratıcılıklarını koruyup devam ettirebilmelerinin yegâne yolu olarak başka kültürlerle münasebet hâlinde olmayı gösterir. Erol Güngör’e göre eski Çin medeniyeti, keşif ve icatları vasıtasıyla günümüz batı medeniyetinin harcında büyük bir pay sahibi iken dışarı kapalı kalan Çin kültürü kendi buluşlarını çağdaş medeniyet seviyesinde işleme ve geliştirme kabiliyetinden mahrum kalmıştır. Ortaçağ İslâm medeniyeti, kendisinden habersiz olan Avrupa’dan ilerde ve üstün durumdaydı. Anadolu Türklüğünün kurduğu devletin doğu Türklüğüne nispetle daha kuvvetli, istikrarlı ve devamlı oluşunun arkasında Bizans’tan iktibas edilen siyâsî tecrübe ve idarî düzenin mühim bir yeri vardır.

Türk toplumu birbiri ardından gelen Balkan, Birinci Dünya ve İstiklâl harpleri gibi üç büyük harbin felâketleri arasında münevverlerinin büyük çoğunluğunu kaybettiği için, yeni nesiller, Batı’nın düşünce ve bilgi birikimine başvurmayı bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Bunun için devletin önayak olduğu geniş çaplı bir tercüme faaliyetine girişilmiş; fakat, "teşebbüsün arkasındaki yanlış fikir yüzünden" bu faaliyet beklenen faydayı getirmemiştir. Buna rağmen günümüz Türk münevverinin büyük bir kısmı bunlardan istifade etmiştir. Beri taraftan devletin tercüme faaliyetinin yanında resmî hizmeti olmayan kişilerin tercümelerinin daha tesirli ve faydalı olduğu, daha geniş bir kabul gördüğü ve yayılma alanı bulduğu, hatta yüksek öğretimde dil bilmeyen hocalar tarafından kaynak olarak kullanıldığı da bir gerçektir. (TF)

Türkiye'deki tercüme ve neşriyat faaliyeti, tedricî olarak devlet inhisarından çıkmıştır. 1960 sonrasında piyasayı hızlı bir tercüme dalgası sardı. Sıradan propaganda risalelerinden ilmî ve fikrî değerden mahrum doktrin kitaplarına kadar her şey tercüme edilip basılır hâle geldi. Erol Güngör bu niteliksiz malzemenin tercümesinden bile fayda uman iyimser bir tavır sergiler. Fakat piyasadaki tercümelerin asıllarına uygun olup olmadıkları hususunda da şüphelidir. Güngör, değersiz de olsa, tercüme edilen her kitabın dilimize doğru bir şekilde çevrilmesini ister. Ancak bu seviyeyi tutturabilen tercümelerin sayısının çok az, üstelik mevcut "tercüme ve aktarmaların büyük kısmı[nın] hiç affedilemeyecek yanlışlıklarla dolu" olduğunu bilir ve üstünkörü tercümelere karşı çıkar. Çünkü bu tercümelere dayanılarak ilim yapan, ders veren insanlar vardır. Ayrıca, geçmişte de ibret verici tecrübeler söz konusudur. (TF)

Erol Güngör, bir yandan Türkiye'de tercüme faaliyetinin serbest olmakla birlikte denetimsiz oluşuna dikkat çekerken; diğer yandan da ticarî gaye ile tercüme kitap neşreden tecrübesiz yayınevlerine, arz talep dengesinin dışında, tercümede ahlâkî mesuliyetin de söz konusu olduğunu işaret eder. Üniversite mensuplarının tercümelemleri hususunda ise ahlâkî mesuliyeti işaretin ötesinde doğrudan fikrî ve meslekî şartları ve müeyyideleri hatırlatır:

"...bir üniversite hocasının akademik unvan kazanabilmesi için yabancı dil bilmesi zarurî şarttır. Üstelik bunların kitapları talebe tarafından mecburen okunur ve o bilgilere göre imtihan verir. Hiçbir öğretim üyesinin yanlış tercüme yaparak talebeye yanlış bilgi vermeye hakkı olamaz. Hatta bir üniversite hocasının ilim adamına hiç yakışmayacak bu türlü hataları görüldüğü takdirde, daha evvel haksız olarak kazandığı akademik unvanı da elinden alınmalıdır" (TF).

Erol Güngör son zamanlardaki tercümelerden bazılarını asılları ile karşılaştırdığında "bu tercümeler arasında bir tek satırı dahi doğru olmayan kitaplar" tespit etmiş ve bunlar üzerinde durmuştur. Yayıncı veya mütercimlerin nitelik bakımından kitap seçiminde serbest olduklarını ihsas eden Erol Güngör hiç değilse seçilen eserlerin Türkçe'ye doğru olarak çevrilmesini, ve okuyucunun aldatılması gibi hoş olmayan bu duruma son verilmesini ihtar eder (TF).

Erol Güngör, tercüme işinin doğru yapılması gerektiğini, ahlâkî, meslekî ve hukukî sorumluluk dairesi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini, müter-

cimler kadar yayıncıların da bu sorumlulukta pay sahibi olduklarını ve özgün eserlerin hatalı tercümelemlerle tahrif edilerek okuyucunun bu yolla aldatılmaması gereğinin altını çizer (TF).

Ne var ki aradan bunca yıl geçtiği hâlde, ülkemizde tercüme faciası bütün şiddetiyle devam etmektedir.

***

Erol Güngör'ün eğitim ve öğretimde kullanılan dil hususundaki düşünceleri özete mahal vermeyecek kadar önemli olduğundan "Kim Kime Uyacak" başlıklı yazısını iktibas etmekte isabet vardır:

"Üniversitelerimizde birçok öğretim üyesi arkadaşımız uydurma dil kullanıyor, kendilerini buna zorluyorlar. Yaptıkları işin ilme ve sağduyuya aykırı olduğunun pekalâ farkındadırlar, ama öğrenciler anlamadığı için" öyle konuşup yazdıklarını söylüyorlar. Aslında bunların yaptığı şey, hırsızlığı ortadan kaldırmak için çalmayı meşru saymaya benzer. Bilgisizliği ortadan kaldırmak için, cehaleti bilgi sayma yoluna gitmişlerdir.

Öğrencinin anladığı dilde konuşmak, öğrenciyi öğrenme yükünden kurtarmak demektir. Hiç kimse doğuştan dil bilerek gelmez. Dil sonradan öğrenilen, öğrenilmesi de çok uzun yıllar alan bir bilgidir. Bizim bazı meslektaşlarımız öğrenciyi belli bir dili biliyor olarak kabul ediyorlar ve kendilerini ona uydurmaya çalışıyorlar. Aslında öğrenci, Türkçenin belki onda birini bilmekte, kendisine anlatılacak herşeyin bu cılız lügatçe içinde verilmesini istemektedir. Dikkat edilirse, bugünün öğrencileri sadece dil konusunda değil, diğer bütün bilgi konularında da aynı tutum içindedir: Elli sayfalık bir konuyu beş sayfa hâlinde anlatmanızı, iki numaralık bilgisine sekiz numara vermenizi ister. Hiç devam etmediği hâlde vize verseniz, hatta hiçbir imtihana girmediği hâlde diploma verseniz bundan şikâyetçi olmaz. İşte öğrencinin bu tutumu, onu kendisine uyduracak yerde kendini ona uydurmaya çalışan büyüklerinin günahıdır.

Öğrenci eğer bir kelimeyi, bir deyimini bilmiyorsa onu öğrenmek zorundadır. Tıpkı Fransızca'yı, İngilizceyi nasıl öğrenmeye çalışıyorsa Türkçeyi de öğrenecektir. Öğrencinin tutumunu mes-

lektaşlarımız çok yanlış değerlendiriyorlar. Mesele öğrencinin şöyle veya böyle bir Türkçeyi tercih etmesi meselesi değildir, öğrenci sokakta veya televizyonda öğrendiği dilden fazlasını öğrenmekten kaçmaktadır. Tıpkı daha fazla kitap okumaktan, daha çok derse devam etmekten, daha çok laboratuvar deneyi yapmaktan kaçtığı gibi.

Öğretimin gayesi, bilgisi olmayana bilgi vermektir. Size bir şeyler öğrenmesi için gönderilen genci herşeyi biliyor sayar ve kendinizi onun seviyesine uydurmaya kalkarsanız, ona ilim yerine cehalet öğretmiş olursunuz.

Öğrenci uydurma (düzmece) kelimeleri de kendisi icat etmiş değildir, şurada veya burada öğrenmiştir. Bir şeyin yanlışını ve kötüsünü öğrenebilen adam niçin doğrusunu öğrenmesin?

Öğrencinin cahilliği hoca için mazeret hâline geldiği anda okulların kapısını kapatmaktan başka çare yoktur." (KKU)

SONUÇ

Erol Güngör, sanat, edebiyat, dil ve tercüme meselelerini edebî ve lisanî birer mesele olarak değerlendirmeyi bu sahaların uzmanlarına bırakarak, bunları birer cemiyet meselesi olarak ele alır ve değerlendirir. İdeolojinin estetiğin önüne geçmesini doğru bulmaz; sağlam ve nitelikli sanat ve edebiyat faaliyeti için modern mânâda bir ilim ve fikir geleneği ve yüksek bir kültür seviyesini şart koşar. Çıkmazda olan sanat ve edebiyat eğitiminin çözümü de buna bağlıdır. Güngör, sanat ve edebiyata bir gaye yüklemeğe çalışanların yıkıcı gayeyi esas alışlarına dikkati çekerken, hiç olmazsa yapıcı gaye ile de eserler verilmesi gereğini ihsas eder. Sanat ve edebiyat hareketleri ülkenin ilim, fikir, siyaset ve teknik meseleleri doğrultusunda bir seyir takip etmeli ve devrin insan, cemiyet ve meselelerini işlemeli, günün gerçeğinin dışındaki modalara ve hazır şemalara iltifat etmemelidir. Edebiyatın bir "söz" sanatı, dile dayalı bir sanat olduğu gerçeğini vurgulayan Erol Güngör sıhhatli bir sanat, edebiyat ve fikir faaliyeti için sıhhatli bir dil gerektiğini belirtir. Dilin sıhhati ise dışardan müdahale ile değil tabii akışı içerisinde gelişmesi ile mümkündür. Tercüme de bir dil ve kültür faaliyeti olarak bir tahsil ve bilgi işidir. Bizdeki tercüme meselesinin kaynağında diğer sahalarda olduğu gibi yetersizlik, donanımsızlık kısaca cehalet yatmaktadır. Erol Güngör'ün bütün yazdıkları ile ihsas ettiği hu-

sus Türkiyede eğitimin çıkmazda olduğu, eğitim çözülmeyince hiçbir meselenin çözülemeyeceği gerçektir.

(Bu yazıdaki her şey merhum Prof Dr. Erol Güngör'e aittir. Burada yapılan onun görüş, düşünce ve tekliflerini bir araya getirip yansıtmaya gayretidir. E.Ö.)

KISALTMALAR ve KAYNAKLAR

- AD Güngör, Erol. 1981. Atatürk ve Dil. *Yaşayan Türkçemiz*, 2.bs. İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık, 29.
- BEB Güngör, Erol. 1980. Büyük Eserler ve Biz [Takdim], *Dünyayı Değiştiren Kitaplar*: Robert B. Downs. İstanbul: Tur Yayınevi, 190-194.
- BET Güngör, Erol. 1993. Bunaltı Edebiyatı ve Türkiye. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 107-110 ve *Hisar*, 6 (1 Haziran 1964) 6-7.
- BTF Güngör, Erol. 1993. Bir Tercüme Faciası. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 131-138 ve *Yol*, (1 Haziran 1966) 4.
- CD Güngör, Erol. 1980. Cahillik ve Dilsizlik. *Tercüman*, 2 Ocak 1980 ve *Yaşayan Türkçemiz*, (1981) 2.bs. İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık, 172-173.
- DK Güngör, Erol. 1979. Dilimiz ve Kültürümüz. *Tercüman*, 6 Aralık 1979 ve *Yaşayan Türkçemiz*, (1981) 2.bs. İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık, 169.
- DKBTD Güngör, Erol. 1980. Düşünce ve Kültür Buhranımız ve Türk Dili. *Türk Dili Semineri*, İstanbul, 109-115.
- ED Güngör, Erol. 1980. Edebiyat ve Din. *Türk Edebiyatı*, 75 (1 Ocak) 6-14.
- EÖ Güngör, Erol. 1993. Edebiyatın Ölümü. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 184-189 ve *Türk Edebiyatı*, 77 (1 Mart 1980) 6-10.
- HY Güngör, Erol. 1993. Hâtrât Yazanlar. (1993) "Tercüme Faciaları." *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 160-165 ve *Türk Edebiyatı*, 57 (1 Temmuz 1978) 12-15.
- İSKD Güngör, Erol. 1993. İlim ve Sanat Karşısında Devlet. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 63-68 ve *Töre*, 3-4-5 (Ağustos-Eylül-Ekim 1980) 62-66.
- KKU Güngör, Erol. Kim Kime Uyacak. *Yaşayan Türkçemiz*, 2.bs. İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık, 174-175.
- ÖDYD Güngör, Erol. 1981. Ölü Dil, Yaşayan Dil. *Tercüman*, 15 Ocak 1980 ve *Yaşayan Türkçemiz*. 2.bs. İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık, 1981. 171-172.
- PE Güngör, Erol. 1993. Pornografi ve Edebiyat I-II. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 165-177 ve *Türk Edebiyatı*, 61 (1 Ekim 1978) 8-11; 63 (1 Aralık 1978) 8-13.

- SDD Güngör, Erol. 1993. Sartre'ın Değişen Dünyası. "Tercüme Faciaları." *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 103-106 ve *Hisar*, 4 (1 Nisan 1964) 12-14.
- SGN Güngör, Erol. Sanatın Gerçeği Nedir? 1993 "Tercüme Faciaları." *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 120-123 ve *Hisar*, 18 (1 Haziran 1965) 8-9.
- TDK Güngör, Erol. 1993. Türk Dilini Kurtarınız. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 331-335 ve *Türk Birliği Dergisi*, 3 (Haziran 1966) 21-23 ve *Yol*, 30 (6 Temmuz 1966) 4.
- TF "Tercüme Faciaları." *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 166-177 ve *Yol*, (18 Mayıs 1966) 4.
- YG Güngör, Erol. 1981. Yeni Gösterişçilik. *Yaşayan Türkçemiz*, 2.bs. İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık, 173-174.